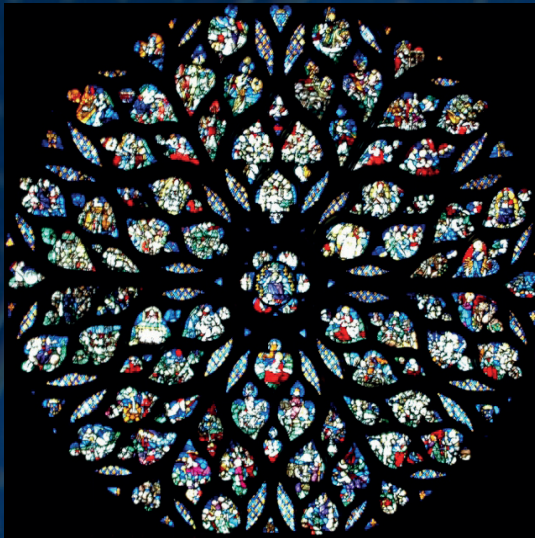
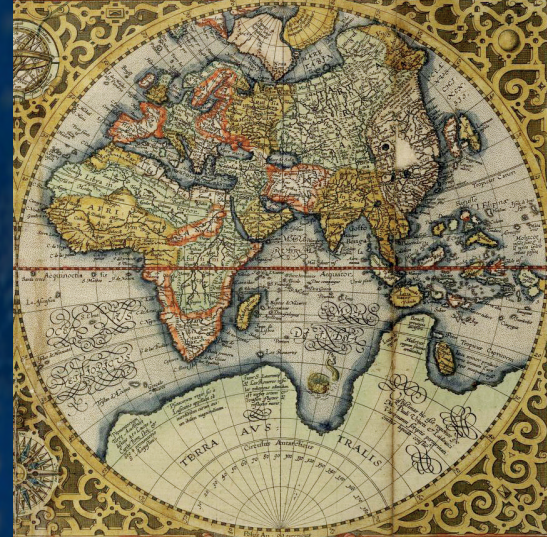
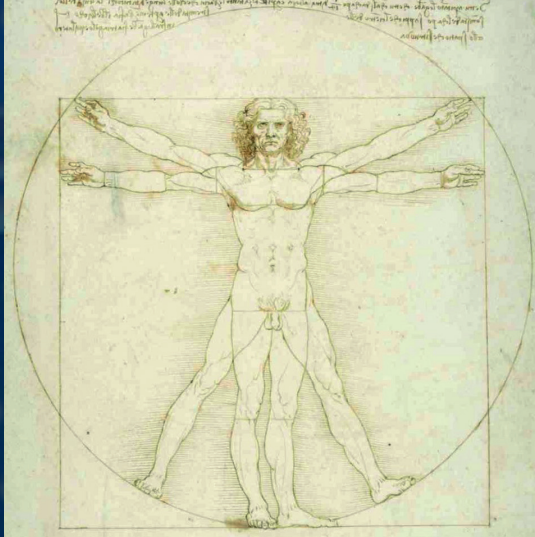

Waardoor kwam er in de beeldende kunst van de Renaissance een heropleving van de Grieks-Romeinse Oudheid?

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoe verliepen de Middeleeuwen?	4
Hoe zag de beeldende kunst in de Middeleeuwen eruit?	10
c.500-800 – Vroege Middeleeuwen/Byzantijnse kunst	14
c.800-900 – Karolingische kunst	16
c.900-1000 – Ottoonse kunst	18
c.900-1200 - Romaanse kunst	19
c.1200-1400 – Gotiek	21
Waarvoor kwam er een mentaliteitsverandering?	30
Hoe verliep de Renaissance?	34
Kunst en cultuur	34
Wetenschap	35
Mens- & wereldbeeld	37
Religie	39
Hoe zag de beeldende kunst in de Renaissance ten opzichte van de Klassieke Oudheid eruit?	42
Grafische elementen	46
Perspectief, natuur en mythologie	47
Ornamenten en klassieke elementen	51
Emotie en anatomie	56
Conclusie	60
Evaluatie Anniek	66
Evaluatie Mila	68
Logboek Anniek	70
Logboek Mila	72
Bronnen	74

Inleiding

De Renaissance. Een periode van de mensheid, opbloei en verandering. Er was een heropleving van de Klassieke Oudheid, wat duidelijk te zien was in de beeldende kunst. Tussen deze twee tijdsperiodes zaten de middeleeuwen, die worden gezien als een duistere tijd. Voor ons onderzoek hebben we de kunst uit deze drie periodes in vergelijking gesteld met elkaar. Men ging zichzelf als centraalpunt zien, waardoor er een heel ander mens- en wereldbeeld ontstond. Door dit veranderde mensbeeld waren veel kunstenaars geïnspireerd geraakt en zo kwam er een beter oog voor detail en techniek. Hierbij ontstond een nieuwe wereld voor kunst, mens én wetenschap. Dit alles inspireerde ons om dit tot ons onderwerp te maken. Door onze geschiedenislessen hebben we al kennisgemaakt met de basis van het onderwerp, wat ons ertoe leidde om er dieper op in te willen gaan. Wij zijn beiden creatief aangelegd met een interesse in kunst en cultuur. We hebben een literaire onderzoeksmethode gebruikt. De opbouw van ons werkstuk is als volgt:

- Hoe verliepen de Middeleeuwen?
- Hoe zag de beeldende kunst er in de Middeleeuwen uit?
- Waardoor kwam er een mentaliteitsverandering?
- Hoe verliep de Renaissance?
- Hoe zag de beeldende kunst in de Renaissance ten opzichte van de Klassieke Oudheid eruit?

Hoe verliepen de Middeleeuwen?

Het is handig om eerst wat over de middeleeuwen te weten, voordat we het over de Middeleeuwse beeldende kunst gaan hebben. Vaak zie je historische gebeurtenissen en denkbeelden uit die tijd terugkomen in de kunst.

De Middeleeuwen, de tijd tussen de periode van de Grieken en Romeinen en de Renaissance. Pas in de Renaissance heeft men bedacht dat ze deze periode de middeleeuwen willen gaan noemen. Het was een donkere tijd, vond men toen, tussen twee goede tijden in. Een tussentijd waarin geen wetenschappelijke prestaties waren geleverd, geen fantastische kunst was gemaakt en geen grote leiders geboren waren. De Middeleeuwen duurden van 500 tot 1500 na Christus. De Middeleeuwen kunnen verdeeld worden in twee delen: de vroege Middeleeuwen (400 – 1000 n.C.) en de late Middeleeuwen (1000 – 1500 n.C.). <https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/geschiedenis/72025-middeleeuwen-in-vogelvlucht.html>

De vroege Middeleeuwen

In de Romeinse tijd was er sprake van een agrarisch-urbane samenleving, mensen leefden van landbouw, handel en nijverheid. Dat veranderde in de vroege Middeleeuwen in een agrarische samenleving. De handel die in de oudheid zo bloeide werd nu ingehouden doordat reizen bemoeilijkt werd. Er werd minder geld uitgegeven, waardoor er sprake was van ruilhandel. De nijverheid liep terug en specialistische kennis verdween. De mensen in de Middeleeuwen moesten zichzelf gaan voorzien van al hun behoeftes. *(Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagens, Paul van Houdt, Majonne Maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo – Leer/opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg).*

Boeren zochten veiligheid op een domein, het grondgebied van een heer, omdat er geen Romeins leger meer was dat de orde bewaakte. Dit werd een heel economisch systeem wat het hofstelsel genoemd werd. Boeren kregen een stukje land in bruikleen, in ruil daarvoor

Horigen die klusjes doen voor de heer

<https://theconversation.com/the-internet-of-things-is-sending-us-back-to-the-middle-ages-81435>

kregen ze bescherming van de heer en het recht om een deel van de opbrengsten zelf te besteden. De boeren moesten daarvoor wel belasting betalen en klusjes doen. (Koops, E. (2018, 15 maart). *Hofstelsel en leenstelsel: wat is het verschil? Historiek*)

In de vierde eeuw viel het Romeinse Rijk uit elkaar in het westen van Europa. Er heerste veel wanorde en oorlog. Wat er nog over was van het Romeinse Rijk werd nu door rondtrekkende stammen geplunderd. Hierna was er geen centraal systeem meer. In de negende eeuw kwam het politieke systeem, het leenstelsel, tot stand na de dood van Karel de Grote. De macht was in handen van de lokale adel gekomen. De koning, de leenheer, gaf stukken land te leen aan de adel, de leenmannen. De stukken grond werden al snel als erfelijk bezit beschouwd, zo werd het steeds moeilijker om één rijk te behouden. (Ad van der Borgh, Rieuwert Catz, Truusje Graste, Marcel Kivits, Lonneke Kok, Judica Lookman (2019) ART-History, Hofcultuur in de zestiende eeuw en zeventiende eeuw Editie 2016, 2de druk. Arnhem: Uitgeverij LAMBo bv)

routes van de eerste kruistochten <https://www.editionsdanieldeveaux.fr/Carte-des-Croisade>

Gedurende de Middeleeuwen stond het geloof centraal. In de tijd van de Grieken en de Romeinen ontstond het christendom en uiteindelijk werd het ook de staatsgodsdienst van de Romeinen. Vanaf het jaar 500 groeide het christendom sterk. Men zocht veel steun bij de kerk, doordat er onrust heerste. Het motto dat gevolgd werd was Memento Mori, denk eraan te moeten sterven. (Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagens, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). *Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo – Leer/opdrachtenboek*. 's-Hertogenbosch: Malmberg)

Jaarmarkt in de middeleeuwen <https://historiek.net/jaarmarkt-definitie-betekenis-gechiedenis/82648/>

De late Middeleeuwen

Kruistochten

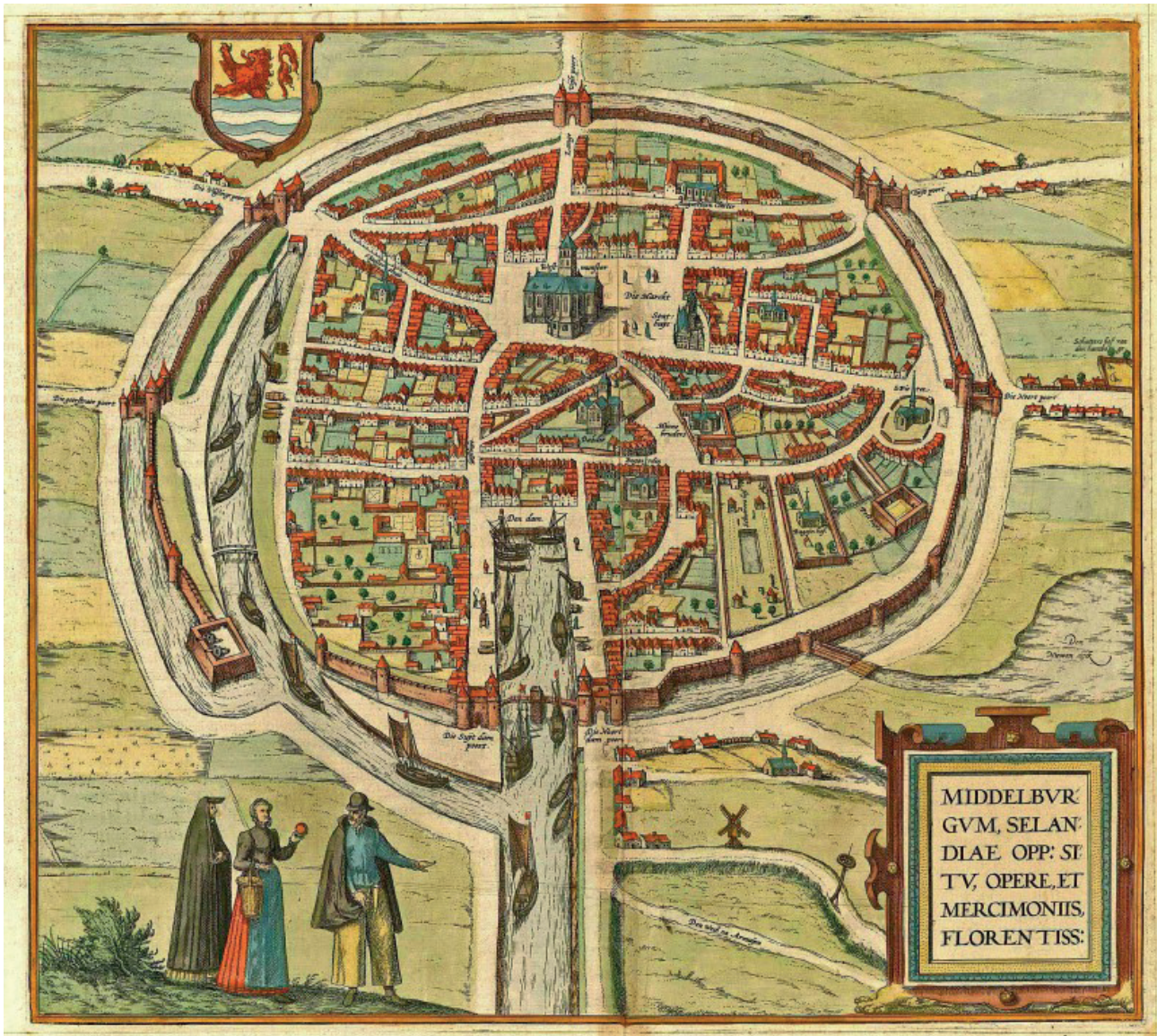
Er vonden kruistochten plaats van de elfde tot de dertiende eeuw. Daarbij streeden de christenen en moslims om de overheersing van het Midden-Oosten, voornamelijk Jeruzalem. Jeruzalem is voor beiden een heilige stad. Door de kruistochten kwam er nieuwe wetenschappelijke kennis boven, omdat er veel oude geschriften terug werden gevonden. Zo werden er Arabische vertalingen van medische handboeken gevonden van onder anderen Hippocrates en de oosterse aardewerk-techniek werd meegenomen naar het westen. (Koops, E. (2021, 12 maart). *Kruistochten (1095–1291) – Samenvatting, oorzaken, tijdslijn & gevolgen. Historiek*) Ook kwamen de Europeanen in aanraking met de, voor hen, nieuwe uitvindingen uit het verre oosten door nieuwe handelsposten.

De opkomst van handel en steden

In tegenstelling tot de elfde eeuw, was de handel in Europa in de vroege middeleeuwen haast verdwenen. In de elfde eeuw kwam daar verandering in; de handel kwam weer tot leven. Het feodale leven begon te veranderen. Door uitvindingen in de landbouw, zoals het drieslagstelsel, werd het verbouwen van gewassen efficiënter. Er kwam meer voedsel, wat resulteerde in bevolkingsgroei. Ook zorgde het ervoor dat de handel toenam, doordat boeren hun overschotten gingen verkopen op markten. Meer vraag naar geld en het slaan van gouden munten, waren de oorzaken van de heropleving van de geldeconomie.

De bloei van de handel was erg belangrijk voor de opkomst van steden in Europa. Handelsgemeenschappen werden op slimme en welvarende plekken gevestigd, waardoor veel ambachtlieden aangetrokken werden. De kleine vestigingen en gemeenschappen van handelaren en ambachtlieden werden steden, doordat ze stadsrechten kregen. Door de opkomst van de steden en de handel ontstond er een groep mensen die rijk was, in de steden woonden en niet van adel was. Zij kregen ook belangstelling voor de kunst. (Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagenaars, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). *Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo – Leer/opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg*) <https://geschiedenisonweb.weebly.com/de-middeleeuwen.html>

Hoe zag de beeldende kunst in de Middeleeuwen eruit?

In de oudheid begon het christendom op te komen. De vroege kunst uit de Middeleeuwen ontstond in de catacomben van Rome, toen het christendom nog verboden was door de Romeinse heersers. De christenen gebruikten de catacomben als toevluchtsoord en begroeven hier hun doden. Christus en andere beelden uit de bijbel werden hier al afgebeeld. Ook gebruikten de christenen symboliek om in het geheim hun geloof te verbeelden, zoals het anker (verlossing), de duif (ziel), de vis*, de herder of het lam (Jezus). Ook werden de letters Alpha en Omega gebruikt (Jezus als het begin en het einde van alles). Deze stonden door elkaar (zie afbeelding rechts). Het doel van de Bijbelse kunst was om de verhalen zo goed mogelijk uit te beelden voor het analfabetische volk. Daardoor werd er geen rekening gehouden met de kunst zo mooi en mogelijk maken en het maakte dan ook niet uit wie de maker was.

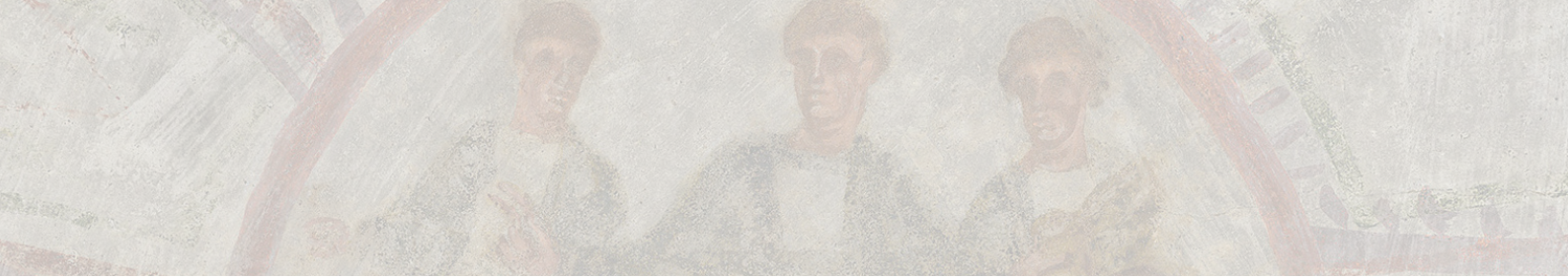
In de Middeleeuwen draaide alles om de relatie met God, alle kunst was gericht op de kerk. De kerk wilde laten zien hoe machtig en rijk ze waren door veel goud te gebruiken. Zo is in dit schilderij te zien dat er veel goud is gebruikt in de achtergrond, ook zien we het gebruik van aureolen, dit zijn gouden cirkels rondom het hoofd van een persoon om aan te tonen dat deze heilig is.

* Het griekse woord voor vis is IXTHYS - Iesùs Xristus Thèou Uiòs Soter. Vertaling: Jezus Christus, Zoon van God, de Verlosser.

- *Byzantijnse en vroegchristelijke kunst - Auteur onbekend - <http://kunst-middeleeuwen.blogspot.com/p/de-geschiedenis-van-het-vroege.html>*
- *The Catacombs of Saint Callixtus. The Christian Catacombs of Rome - Le Catacombe di San Callisto <https://www.catacombesancallisto.it/en/simboli-cristiani.php>*

Afbeelding rechts: Alpha en Omega door elkaar stond symbool voor het leven van Jezus

Christelijke afbeelding in de catacomben van Rome (ca. 2e eeuw nC)

Pas vanaf 313 werd het christendom geoorloofd en hoefde men niet meer in het geheim afbeeldingen te maken die gerelateerd waren aan het christendom. Echter stond in de Bijbel dat er geen afbeeldingen gemaakt mochten worden van goden of hemelse wezens. Hierdoor ontstond een iconografische weergave van het geloof. Monniken maakten miniaturen om de Bijbelse teksten te “verluchtigen”. Het natuurgetrouwe mensbeeld was daardoor veel minder belangrijk geworden in de kunst.

- <https://www.rome-nu.nl/monumenten/34534-onderaards-de-christelijke-catacomben.html>

Links: Lindisfarne Gospels ca. 698 nC, rechts Petrus relief, Cathedral St. Sauveur, Aix-en-Provence 4e eeuw nC

Pas in 731 n.C. werd door Paus Gregorius III besloten dat kunst gebruikt mocht worden om mensen te leren over de Bijbel. In de late Middeleeuwen lag de focus vrijwel geheel op de relatie met God, dat is ook te zien in de kunst. De kerk wilde Bijbelse taferelen afgebeeld hebben, omdat de meeste mensen niet konden lezen en schrijven. De figuren en taferelen uit de Bijbel, zijn nog wel erg statisch en hebben een wat slechte anatomie, met de nadruk op de iconen zodat mensen de hemelfiguren konden herkennen. Zoals hierboven de afbeelding van Petrus (te herkennen aan de aureool die staat voor heiligheid en de sleutel voor de hemelpoort).

- <https://alsjehetzobekijkt.wordpress.com/2016/02/08/h3-de-middeleeuwen/>

c.500-800 – Vroege Middeleeuwen/Byzantijnse kunst

De Byzantijnse kunst stond in dienst van de kerk. De beelden zijn statisch en uit verhouding, kijken recht in de 'camera', frontaal en hebben weinig uitdrukking, er wordt vaak gebruik gemaakt van symmetrie in de beeltenissen. Ook is er vrijwel geen perspectief. De werken zijn vaak hard omljnd. Ook hier zie je de iconische beelden weer terug, de duif, de herder, de schapen etc. De invloed van Oosterse (islamitische) kunst is duidelijk aanwezig, omdat het Byzantijnse Rijk zich uitstreckte over Turkije, Griekenland, Italië, Zuid-Spanje, De Balkan, Noord-Afrika, Syrië en Israël.

Er zijn vooral veel mozaïeken uit die periode. Doordat Keizer Constantijn een groot rijk had en zelf Christen was, werden hier al eerder afbeeldingen uit de bijbel gemaakt. De invloed van de byzantijnse kunst was groot en verspreidde zich verder over Europa.

- *De Baaij, J. (2020, 8 oktober). Het Gouden Verleden van het Byzantijnse Rijk. KunstVensters. <https://kunstvensters.com/2020/09/13/het-gouden-verleden-van-het-byzantijnse-rijk/>*
- *Kunst en cultuur van het vroege christendom en de vroege middeleeuwen. (z.d.). Belpaese. van <https://www.belpaese.nl/B2SCULVME.HTML>*
- *byzantijnse kunst / klassieke kunst | Kunstgeschiedenis.jouwweb.nl. (z.d.). Kunstgeschiedenis. [jouwweb. van https://kunstgeschiedenis.jouwweb.nl/klassieke-kunst/byzantijnse-kunst](https://kunstgeschiedenis.jouwweb.nl/klassieke-kunst/byzantijnse-kunst)*
- *Visser, Y. (2020, 28 oktober). 'Het Byzantijnse erfgoed wordt verwaarloosd'. Historiek. , van <https://historiek.net/het-byzantijnse-erfgoed-wordt-verwaarloosd/59699/>*

Mozaïek in de Aya Sofia

c.800-900 – Karolingische kunst

Na het uiteenvallen van het Romeinse rijk kwamen er veel kleine koninkrijken. In 792 kwam Karel de Grote aan de macht in het Frankische Rijk dat onder zijn leiding nog groter werd.

Karel de Grote was iemand die graag meer kennis wilde en hij hechtte veel waarde aan de klassieke oudheid. Daarmee begon de belangstelling voor de Romeinse Oudheid met invloeden van de Byzantijnse kunst. Karel de grote verzamelde (en kopieerde) oude romeinse literatuur. Deze periode werd ook wel de Karolingische Renaissance genoemd.

Links: De evangelist Mattheüs, ca. 800-810, Miniatuur

Rechts: Godescalc-evangelistarium, verlucht handschrift gemaakt tussen 781 en 783 in opdracht van Karel de Grote

In de schilder/beeldhouwkunst werden vrij eenvoudig afgebeelde en soms dramatische figuren en scènes afgebeeld. Daarnaast werd glaskunst (mozaïeken en glasschilderingen) vrij vaak gebruikt en kwamen fresco's (schildertechniek waarbij de verf gelijk op natte kalk wordt aangebracht) weer terug. Er waren nog niet veel steenhouwers, dus er zijn relatief weinig beelden uit deze tijd.

In de Karolingische kunst kwamen vooral deze kenmerken terug:

- Duidelijk gebaseerd op Romeinse kunst
 - Diepte door gebruik van vensters/kaders, ook gebaseerd op de oude Romeinse kunst
 - Romeinse elementen zoals de acanthus bladeren komen terug in de kunst
 - In de Karolingische kunst wordt veel minder gebruik gemaakt van de iconen die symbool staan voor christelijke elementen of figuren, er worden echte personen afgebeeld
-
- *Kunst en cultuur van het vroege christendom en de vroege middeleeuwen. (z.d.). Belpaese. van <https://www.belpaese.nl/B2SCULVME.HTML>*
 - *De Karolingische tijd; Middeleeuwse schilderkunst. (z.d.). InfoNu. van <https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/20620-de-karolingische-tijd-middeleeuwse-schilderkunst.html>*
 - *Redactie Geschiedenis Beleven. (2014, 19 augustus). Keizerlijke schoonheid voor Karel de Grote. - Geschiedenis Beleven. van <http://www.geschiedenisbeleven.nl/keizerlijke-schoonheid-voor-karel-de-grote/>*

c.900-1000 – Ottonse kunst

Otto III heerst over Duitsland. Zijn vrouw is de Byzantijnse prinses Theophanu, die heel veel invloed heeft in die tijd, ook op de kunst. De beelden zijn hoofdzakelijk Saksisch, Duits, vrij houtherig, maar de gezichtsuitdrukkingen zijn intens. Ook in de Ottonse kunst werd veel gedaan met iconen.

Kenmerken Ottonse kunst

- Beïnvloed door de Karolingische kunst
- Enigszins houtherige figuren, maar wel met enige emotie
- Meer aandacht voor anatomie, maar nog steeds vrij beperkt
- Voornamelijk 2 dimensionaal
- Iconische beelden hebben de voorkeur
- Beelden/reliefs van brons

Links: Detail uit de van De St. Michael in Hildesheim

- *Ottonse kunst. (z.d.). KunstKennis. http://www.kunstkennis.nl/kunstgeschiedenis/romaans/ottonse_kunst.htm*
- *Ottonse kunst; Middeleeuwse schilderkunst. (z.d.). InfoNu. van <https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/22706-ottonse-kunst-middeleeuwse-schilderkunst.html>*

c.900-1200 - Romaanse kunst

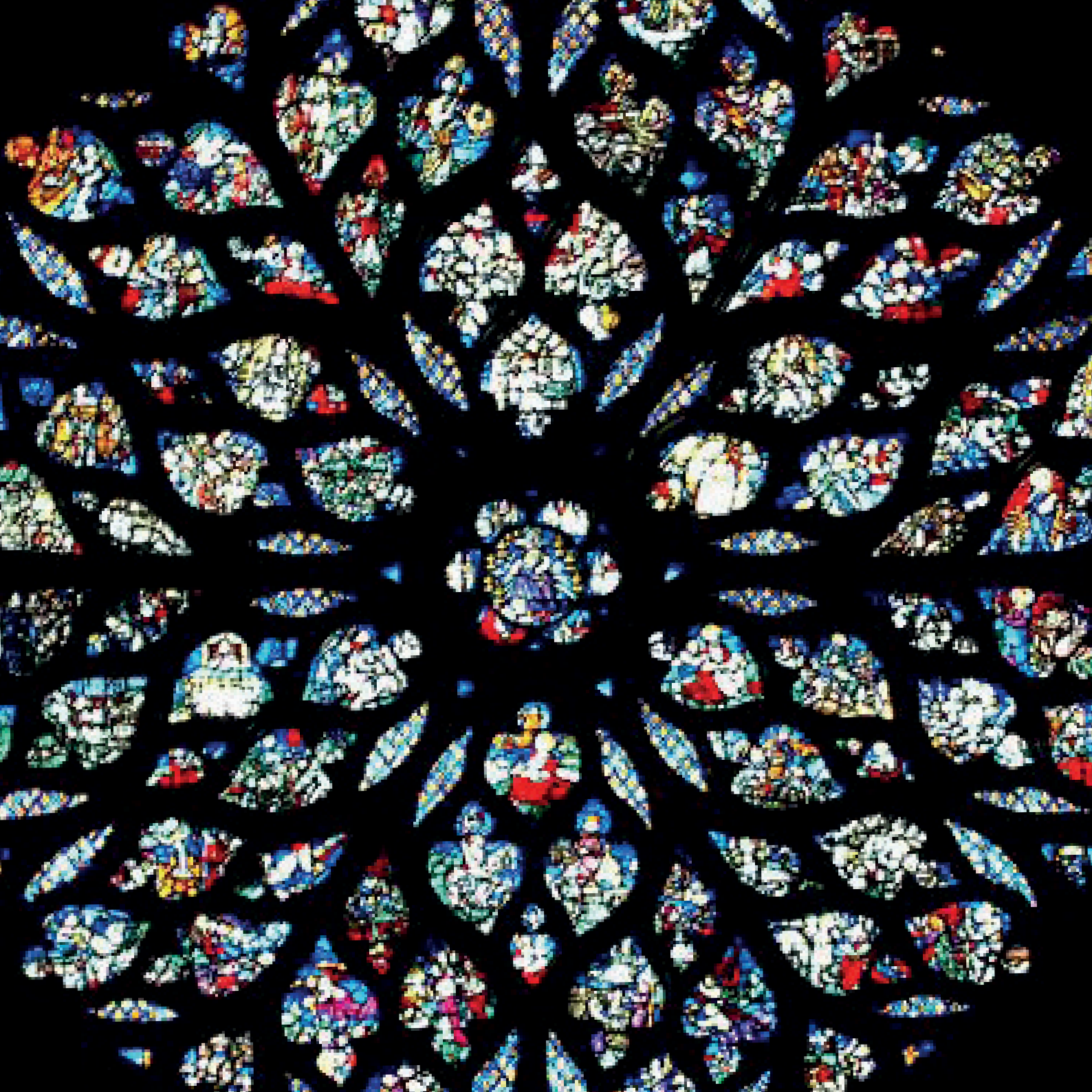
In de Romaanse kunst zijn er voornamelijk borduurwerken, fresco's en panelen en reliëfs. Grotere beelden waren voornamelijk gemaakt uit hout. Ook in de Romaanse kunst zijn al klassieke invloeden (Romeins) te zien, maar ook de Byzantijnse/Islamitische invloeden. De kunst stond nog altijd in het teken van het geloof. Mensfiguren werden statisch afgebeeld. Er werd ook veel gebruik gemaakt van symmetrie. In architectuur en reliëfs kwamen rondbogen en acanthusbladeren uit de oudheid terug, zoals hier te zien is.

Boven: Detail Sint-Servaasbasiliek, Maastricht, Acanthusbladeren geïnspireerd door Romeinse / Griekse kunst

Onder: Autun, Cathédrale St. Lazare, ornamenten geïnspireerd door Romeinse /Griekse kunst, mensfiguren statisch afgebeeld

- [Antiekwinkel.nl. \(2019, 26 augustus\). Wat is Romaanse Kunst & Architectuur. Herken de Kunststroming! AntiekWinkel. van https://www.antiekwinkel.nl/blog/wat-is-romaanse-kunst-en-architectuur](https://www.antiekwinkel.nl/blog/wat-is-romaanse-kunst-en-architectuur)
- [Romaanse Beeldhouwkunst. \(z.d.\). KunstKennis. https://www.kunstkennis.nl/kunstgeschiedenis/romaans/beeldhouwkunst_romaans.htm](https://www.kunstkennis.nl/kunstgeschiedenis/romaans/beeldhouwkunst_romaans.htm)

c.1200-1400 – Gotiek:

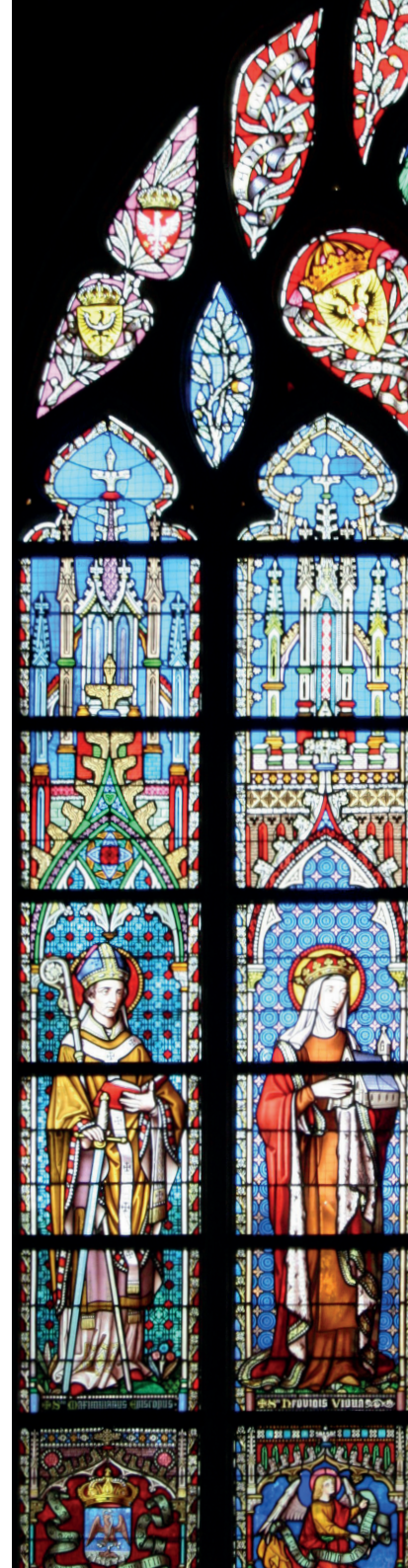
In de Gotiek werd de kunst expressiever en realistischer. In de twaalfde eeuw ontstonden steeds meer nieuwe technieken in de steden. Er konden grotere bouwwerken gemaakt worden. Deze bouwwerken stelden een soort van trap naar de hemel voor, vooral gericht op grote hoogtes en met veel licht door grote gebrandschilderde en glas in lood ramen (en rozetramen). Dit om mensen te tonen wat het paradijs hen te bieden had. Er werd gebruik gemaakt van spitsbogen, en door de hogere bouwstijl ook van luchtbogen. Deze kathedralen zien we vooral terug in Noord-Frankrijk.

In de beeldhouwkunst en schilderkunst werden lichaamsvormen en verhoudingen belangrijker, net als plooien in kleding. Naast de werken die in dienst van het geloof stonden, lieten nu ook rijke mensen portretten maken. Ook de achtergrond op de schilderijen werd belangrijker. Dit alles is typerend voor de Gotische kunstperiode.

Links: Rozet raam Sainte-Chapelle Parijs

Rechts: Notre-Dame au Sablon, Brussel, België

- *Gotische kunst in de middeleeuwen: stijl en kenmerken. (z.d.). InfoNu. van <https://kunst-en-cultuur.infoNu.nl/kunst/179229-gotische-kunst-in-de-middeleeuwen-stijl-en-kenmerken.html>*
- *Gotische kunst. (z.d.). BlogSpot. van <http://kunst-middeleeuwen.blogspot.com/p/gotische-kunst.html>*
- *Antiekwinkel.nl. (2019b, september 3). Wat is Gotiek: Kunst & Architectuur. Hoe herken je het? AntiekWinkel. van <https://www.antiekwinkel.nl/blog/wat-is-gotiek-kunst-architectuur>*
- *Visser, Y. (2019, 26 april). Notre-Dame – Gotische kathedraal in Parijs. Historiek. van <https://historiek.net/notre-dame-parijs-geschiedenis-kathedraal/100176/>*

De Gotische kunst had als doel om de mens te verlossen van hun zonden en duisternis om zo dichterbij het licht en het goede te komen. Zoals het merendeel van de kunst in de Middeleeuwen stond alle kunst in dienst van de kerk en het geloof. Dat kwam vooral terug in de architectuur van kerken. Glas-inloodramen versterkten het doel en maakten de kerk tot een symbolische ruimte. Beeldhouwwerken waren meestal beschilderd in felle kleuren, maar met de tijd zijn de kleuren vervaagd en verdwenen. Vaak zie je dat kunstenaars goud hebben gebruikt als achtergrond op schilderijen.

De Gotische kunst werd realistischer dan andere stromingen uit de Middeleeuwen. De stijl kan beschreven worden als eleganter dan de kunst in de vroege middeleeuwen, met gladde vormen, een zachtere uitbeelding van het onderwerp en met oog voor detail. Kenmerken zijn de verticale lijnen, detaillering, spitsbogen en een meer realistische afbeelding van mensen. De late Gotische stijl wordt ook wel gezien als de pre-renaissance periode. Het was dan ook een wereld veranderende periode in de westerse beschaving.

Links: Hoge plafonds met spitsbogen en zuilen met acanthusbladeren op de Notre Dame Parijs 1163 - 1345 nC

Rechts: Gotische spitsbogen en Byzantijnse patronen op het plafond, Sainte-Chapelle koninklijke kapel, 1238 - 1248 nC

- [Gothic Art and Architecture Overview. \(z.d.\). The Art Story. van https://www.theartstory.org/movement/gothic-art-and-architecture/](https://www.theartstory.org/movement/gothic-art-and-architecture/)

Beeldhouwkunst

Als we de beeldhouwkunst van de Gotiek vergelijken met die van de Romaanse kunst is het eerste wat je opvalt de nieuwe zin voor ordening, dit wordt voornamelijk zichtbaar gesteld in de gebeeldhouwde portalen.

Een belangrijk aspect van de beeldhouwkunst in de Gotiek is de nieuwe belangstelling voor symmetrie en orde, waarbij dat bij de Romaanse kunst nog helemaal niet van toepassing is. In de opbouw van het lichaam is duidelijk te zien dat details belangrijker worden. Hierbij is van belang dat de Gotiek meer gefocust was op het benadrukken van realistische figuren en stijlen. Toch is deze kunst minder realistisch dan de kunst die op deze periode volgde: de Renaissance, omdat men toen nog geen/weinig kennis hadden over anatomie en perspectief.

In de Middeleeuwen waren kunstenaars ook nog niet bekend en kregen niet veel geld voor wat ze deden. De reden hiervoor was dat de opdrachtgever: de kerk, geen interesse had in de kunstenaar. Het ging puur om het verhaal dat vertelt moest worden door middel van het kunstwerk. Ook zien we dat in de beelden waarbij meerdere personen zijn uitgebeeld, deze haast emotioneel verbonden met elkaar te lijken. De afgebeelde figuren kijken naar een centraal punt in de compositie. Deze aantrekkingskracht is de essentie van de Gotische kunst. *H.W. Janson, Wereldgeschiedenis van de Kunst*

Beeldhouwwerken Notre Dame Parijs 1163 – 1345 nC

De Maagd van Parijs, begin 14e eeuw nC

Wat hier goed te zien is, is de emotionele verbondenheid tussen de vrouw en de baby. Ze kijken elkaar aan en daarbij is het kind aan het spelen met zijn moeders 'gewaad'.

De eerste afbeelding toont het Koninklijk portaal van de kathedraal van Chartres (1145-1155 nC) de tweede het rechterportaal van de

kathedraal van Straatsburg (1176 - 1439 nC)

Dat de mensfiguren steeds realistischer werden gedurende de gotiek is hierboven goed te zien.

Schilderkunst

Opvallend in de Gotiek is hoe de kunstwereld overgaat van behoudende kunst, alleen via boeken (verlucht handschrift), naar nieuwe manieren zoals de schilderkunst en glasschilderkunst. Mensen krijgen meer oog voor perspectief, ook al was dit nog niet geheel optimaal. Er kwam een vergrote nadruk op detail en er kwamen meer uitdrukkingen op gezichten. In veel kunstwerken uit de Gotiek zijn spitsbogen te herkennen, maar ook de gouden aureolen zien we veel terug. Er gebeurt van alles in de schilderijen uit de Gotiek, veel verschillende houdingen worden gebruikt, anatomie blijft ondergeschikt. Kenmerkend is het gebruik van verticale lijnen, alles wordt in de hoogte opgebouwd.

Rechts: Simone Martini - annunciatie ca.1333

Kunstenaars kregen meer inzicht in het werken met licht en schaduwen, maar ook dit was nog niet optimaal. Wel zie je dat er een grote ontwikkeling plaatsvindt vanaf het begin van de Gotiek. De gezichten krijgen meer diepte, de materialen/stoffen vallen natuurlijker, en de techniek wordt verfijnder. Ook komt er meer detail in de schilderijen, en worden patronen uitgebreider. Hieronder drie keer een schilderij van een Madonna met kind waarin dit goed te zien is (*Gotische kunst. (z.d.-b). BlogSpot. van <http://kunst-middeleeuwen.blogspot.com/p/gotische-kunst.html>*):

Cimabue 1240 - 1302

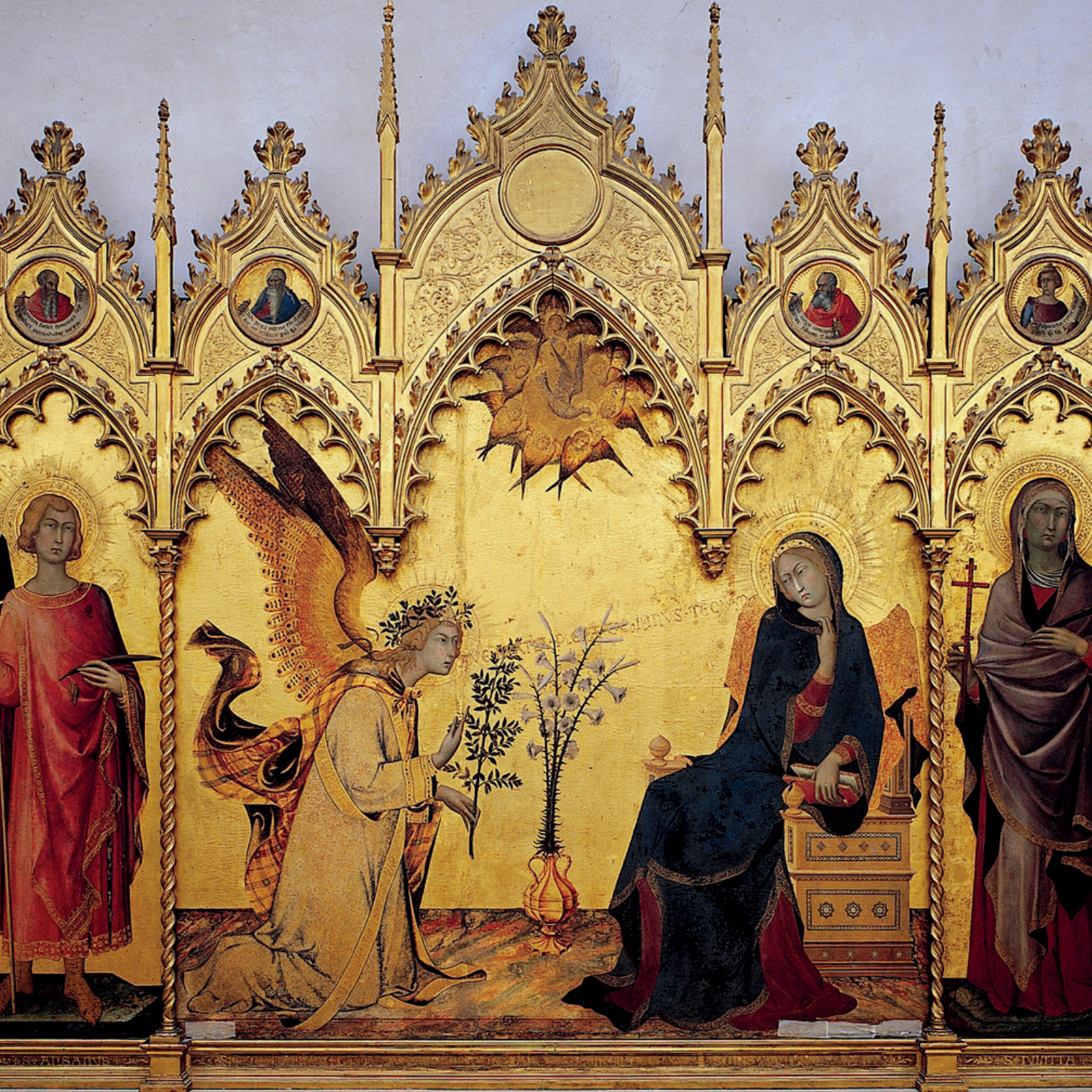

Duccio 1255 - 1318

Giotto 1267 - 1337

In deze periode worden objecten in schilderijen haast overdreven benadrukt door middel van het gebruik van schaduwen en contrasten. Iets anders dat typerend was voor de Gotiek is de toenemende betekenis van paneelschilderingen en het (her)ontdekken van de frescotechniek. Zo worden figuren plastischer dan in de Romaanse kunstperiode en daarmee ook al een stapje verder richting het benadrukken van het realisme. Ook werd er veel gewerkt met Tempera, een verf die bestaat uit onder meer olie en water (en ei). Omdat deze techniek snel droogt kon men niet zo makkelijk overgangen in kleur maken, dat losten ze op door met heel fijne penseelstreken te arceren.

Dat achtergrond, licht, perspectief en materiaal belangrijker werden is ook te zien in dit schilderij van Matthias Grünewald, die wat betreft tijd op de grens van de Gotiek en de Renaissance ligt.

Matthias Grünewald De Geboorte van Christus, paneel van het Altaarstuk Isenheim, ca. 1512-16 nC

Voor de kunst in de Gotiek gold:

- Het Goddelijke/geloof was het meest belangrijke, maar er kwam meer behoefte aan portretkunst.
 - Er kwam een duidelijke ontwikkeling in de kunst van de beeldelementen licht, kleur en glans
 - Geometrie en symmetrie werd vaak toegepast
 - Kunst werd gezien als een ambacht, kunstenaars werkten in gilden
 - Kunst vanuit een traditie (techniek en beeld werden steeds belangrijker, originaliteit was geen doel voor de kunst uit de gotiek)
-
- *Gotiek. (z.d.). Art Salon Holland. van <https://www.artsalanholland.nl/kunst-stijlen/gotiek-gotische-kunst>*
 - *Gotische kunst. (z.d.-b). BlogSpot. van <http://kunst-middeleeuwen.blogspot.com/p/gotische-kunst.htm>*
 - *Drucke, M. (z.d.). De Geboorte van Christus, van het Altaarstuk Isenh. . . . MeisterDrucke. van <https://www.meisterdrucke.nl/fijne-kunsten-afdruk/Matthias-Gr%C3%BCnewald/283091/De-Geboorte-van-Christus,-van-het-Altaarstuk-Isenheim,-c.1512-16.htmlboorte-van-Christus,-van-het-Altaarstuk-Isenheim,-c.1512-16.html>*
 - *Gotische kunst in de middeleeuwen: stijl en kenmerken. (z.d.-b). InfoNu. van <https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/179229-gotische-kunst-in-de-middeleeuwen-stijl-en-kenmerken.html>*
 - *Boek: H.W. Janson, Wereldgeschiedenis van de Kunst*

Waarvoor kwam er een mentaliteitsverandering?

In Italië had de familie de Medici veel macht. Vanaf 1469 in Florence werd Lorenzo de Medici leider van de bank van de familie. De grootvader (Giovanni de Medici) van Lorenzo had, samen met zijn zoon (Cosimo de Medici), al een grote bibliotheek aangelegd met belangrijke werken over de oudheid. In eerste instantie werden de oude Griekse en Romeinse geschriften gezocht door heel Europa vanwege kennis en avontuur, pas met de opkomst van Lorenzo werden de geschriften gewaardeerd en werd er kennis uit opgedaan en toegepast.

Girolamo Macchietti,

Portret van Lorenzo de Medici (1449-1492)

Omdat de Medici een rijke familie was met interesse in schoonheid, filosofie, en kunst ontstond er een stroming van kunstenaars, filosofen en wetenschappers die gingen kijken naar de tijd van de grote beschavingen van de oude Grieken en de Romeinen. Onder deze filosofen waren onder meer Marsilio Ficino, Poliziano en Giovanni Pico Delle Mirandola. Zij probeerden een brug te slaan tussen de oud-Griekse filosofieën van onder anderen Aristoteles, Plato en het christendom.

Lorenzo de Medici was vooral ook een aanhanger van kunst. De familie De Medici hielp kunstenaars als Verocchio, Leonardo Da Vinci, Botticelli en Michelangelo. Onder meer Michelangelo leefde zelfs bij hen in huis. Deze kunstenaars, architecten en filosofen stonden

Marsilio Ficino, Poliziano en Giovanni Pico Della Mirandola

in dienst van de Medici die een duidelijke visie hadden op kunst en filosofie. Zo zagen ze kunst als een educatief middel. De kunstenaars werd gevraagd om werken te maken die belangrijke filosofische ideologieën zoals genegenheid en medeleven tonen, het belang van heiligheid, staat en goed leiderschap. De filosofen wilden met name de oude ideeën gebruiken om hun eigen maatschappij te verbeteren, de mensen wijzer te maken en steden te bouwen waarbij iedereen kon genieten van perfecte harmonie.

Doordat de Medici veel contacten en een groot zakelijk, politiek, religieus en cultureel netwerk hadden en dus ook veel invloed hadden, kregen deze kunstenaars een naam. In Italië en met name in Florence kwam daardoor de Renaissance eerder op gang dan in het noorden van

Europa.

In 1517 publiceerde Maarten Luther zijn 95 stellingen, waarbij hij de ideeën van de katholieke kerk in twijfel trok. Hij was het er onder andere niet mee eens dat er ongelijkheid bestond tussen de rijke kerk en het arme volk. Deze ongelijkheid kwam niet overeen met de ideeën die in de Bijbel stonden. Met de reformatie (zie ook het hoofdstuk Religie op pagina 37) kwam er meer vrijheid, de kerk stond niet langer centraal en mensen gingen voor zichzelf nadenken.

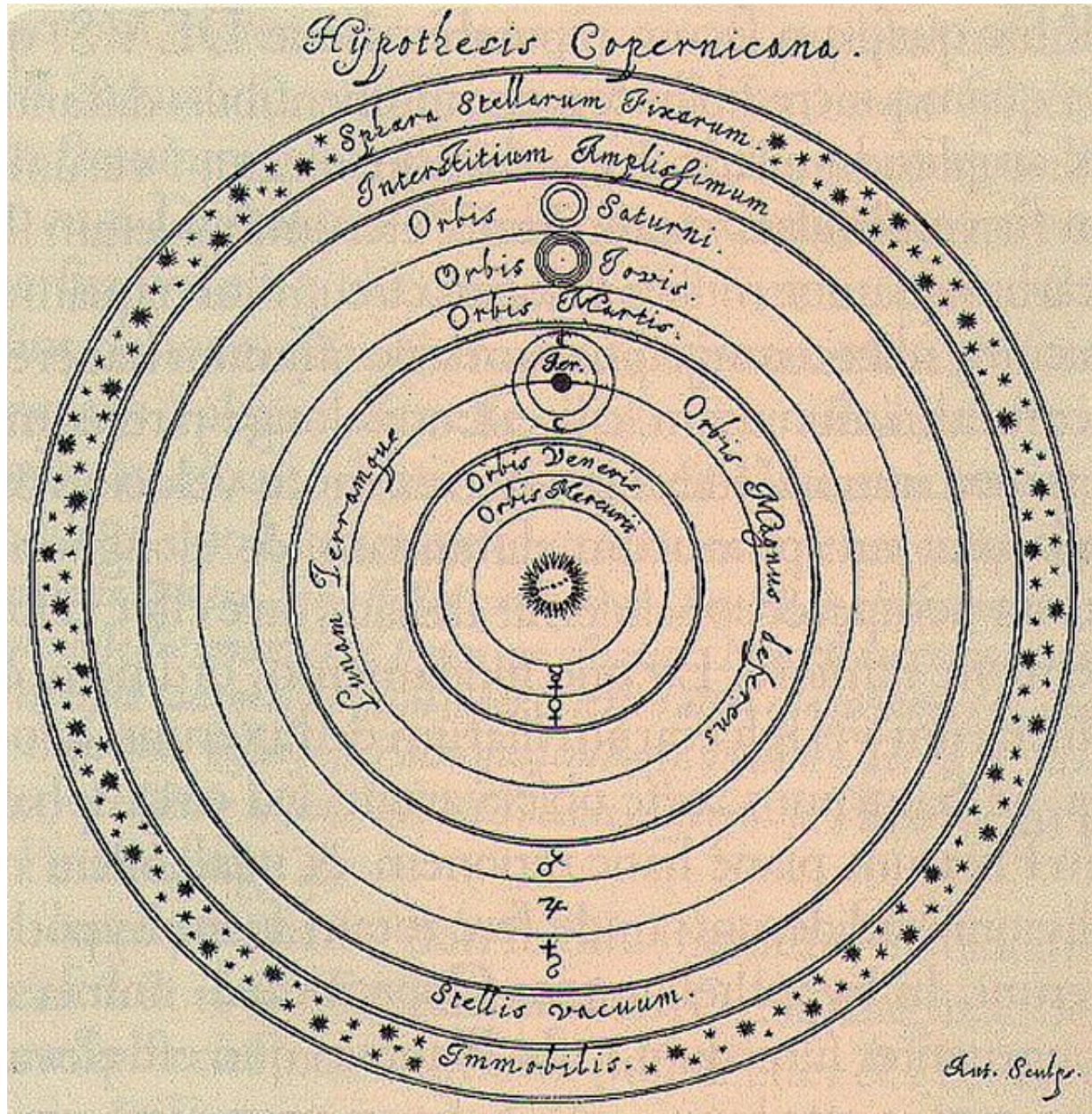
Hierdoor werden ook in de kunst en wetenschap grote sprongen gemaakt. Empirisch denken (observaties van de natuur, proefondervindelijk onderzoek) stond in de wetenschap centraal. Er kwam aandacht voor het individu en het humanisme. Humanisten leidden een leven op basis van gezond verstand en menswaardigheid.

In 1543 publiceerde de astronoom en wiskundige Copernicus over de omwentelingen van de hemellichamen waarin hij zegt dat de zon het centrum is van ons planetenstelsel, en niet de aarde zoals men tot dan toe dacht. Dat was een revolutionair idee. Galileo (astronoom en natuurkundige) bevestigde later die theorie. Ideeën begonnen te veranderen met een veranderend wereldbeeld.

Het veranderende wereldbeeld, de ommekeer die ondermeer Luther op gang had gezet, gecombineerd met de grote invloed van de familie de Medici zorgde in heel Europa voor een verandering in denken, kunst en wetenschap. Zo is de mentaliteit (zoals eerder vernoemd, van Memento Mori, naar Carpe Diem) veranderd van de relatie met God en de absolute kerk naar het individu, kunst en de wetenschap.

- *Visser, Y. (2019b, december 11). The Medici: Godfathers of the Renaissance. Historiek. van <https://historiek.net/medici-godfathers-of-the-renaissance/41727/#:%7E:text=Cosimo%20de%20Medici%20Met%20hun,in%20gang%20zetten%3A%20de%20Renaissance.>*
- *De' Medici Familie, wie waren ze? (z.d.). Kennis over Italië. van <https://www.deitaliaanse-school.nl/kennis/geschiedenis/de-medici>*

Het heliocentrische heelal volgens Copernicus

Hoe verliep de Renaissance?

In Noord-Italië komt kennis die in het Oosten nog aanwezig was en nieuwe kennis die via het Midden-Oosten uit Azië komt als eerste weer terug. Hierdoor ontstaat onder andere een nieuwe stroming: de Renaissance.

De bloeiperiode van de Renaissance was tussen 1500 en 1600, maar het was al zo'n 100 tot 150 jaar ervoor begonnen in Italië. (<https://www.mrchadd.nl/academy/vakken/geschiedenis/renaissance>). De letterlijke vertaling van Renaissance is 'wedergeboorte'. Het is een periode waarin de Klassieke Oudheid weer opbloede. (gs boek) Het mens- en wereldbeeld verandert en het heeft een grote invloed op de wetenschap, kunst en architectuur.

Noord-Italië

De Renaissance begon in Noord-Italië. Dat was niet voor niks. De belangrijkste steden in Italië indertijd waren Venetië, Milaan, Genua en Florence. Noord-Italië was het knooppunt tussen de handelswegen van Europa en Azië. Dat was erg gunstig en zorgde voor veel rijkdom in de steden. Het werden de grootste, meest welvarende steden van Europa. (kua)

De belangstelling voor de oudheid werd nog meer gestimuleerd doordat rijke Italiaanse burgers zich verwant voelden met de Romeinen.(gs)

Kunst en cultuur

De elite in Italië had meer geld te besteden. Daarmee werden stadspaleizen (palazzo's) gebouwd waar ze schilderijen, beeldhouwwerken en andere zeldzame voorwerpen plaatsen. Op hun vorstelijke verblijven lieten ze kunstenaars, filosofen, wetenschappers, schrijvers en dichters werken in opdracht. In de Middeleeuwen was de kerk de opdrachtgever van

kunstenars, maar later in de Renaissance kon ook de bovenlaag van de samenleving het zich permitteren om hun portretten te laten schilderen of te laten beeldhouwen. (kua)

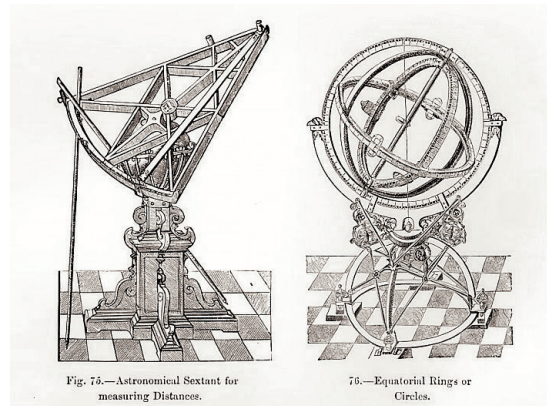
De ideale stad, Piero della Francesca ca. 1480 - 1490 nC

Wetenschap

De wetenschap in de Middeleeuwen was gebaseerd op een beperkt aantal traditionele boeken, zoals de Bijbel en boeken van Plato. Toen was de taak van wetenschappers om commentaar te geven op deze boeken en ze toe te passen op hun eigen situatie. Vanaf ongeveer 1450 werd hier vanaf geweken. Wetenschappers veronderstelden dat er fouten zaten in de Latijnse vertaling van de klassieke werken, maar bleven zich er nog wel op baseren.

In het Midden-Oosten waren de originele geschriften uit de klassieke oudheid bewaard gebleven. Door de kruistochten kwamen er contacten met het Midden-Oosten en de westerse wetenschappelijke belangstelling werd aangewakkerd.

Tijdens de Renaissance werden nieuwe werelddelen ontdekt door de ontdekkings-reizen. Om de ontdekte routes geheim te houden voor de concurrentie, werden kaarten erg belangrijk. Uitvindingen zoals het kompas, de telescoop en de sextant (hierbij wordt de zonnestand gemeten) zorgden ervoor dat kaarten steeds betrouwbaarder en nauwkeuriger werden. (Ad van der Borgh, Rieuwert Catz, Truusje Graste, Marcel Kivits, Lonneke Kok, Judica Lookman (2019) ART-History, Hofcultuur in de zestiende eeuw en zeventiende eeuw Editie 2016, 2de druk. Arnhem: Uitgeverij LAMBo bv)

Een sextant <https://fineartamerica.com/featured/astronomical-sextant-for-measuring-ken-welsh.html>

De oudste wereldkaart door Petrus Plancius, 1590nC
<https://cf.uba.uva.nl/nl/collecties/kaarten/chnwrl1.html>

Met de uitvinding van de boekdrukkunst verspreiden de ideeën van de Renaissance zich sneller en gemakkelijker door heel Europa. (Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagenaars, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo – Leer/opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg)

Mens- & wereldbeeld

In de Renaissance kwam er een grote verandering in het mens- en wereldbeeld.

Mensbeeld

In tegenstelling tot de Middeleeuwen, werd in de Renaissance de mens weer belangrijk.

De individuele mens en zijn lichamelijke schoonheid kwam centraal te staan. (*Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagenaars, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo – Leer/opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg*) Dit was ook de basis van het humanisme, een intellectuele, literaire en wetenschappelijke stroming die opkwam in de 14e eeuw en de nadruk legde op het individu (*Ad van der Borcht, Rieuwert Catz, Truusje Graste, Marcel Kivits, Lonneke Kok, Judica Lookman (2019) ART-History, Hofcultuur in de zestiende eeuw en zeventiende eeuw Editie 2016, 2de druk. Arnhem: Uitgeverij LAMBo bv*). Humanisten waren opgeleid in grammatica, retorica en filosofie. Ze hadden een grote belangstelling voor het bestuderen van opgedoken, klassieke teksten. Al hun kennis baseerden ze op Griekse oudheid. De rede, het verstand, moest allesbepalend zijn, vonden ze. Zo kwamen ze er ook achter dat wetenschappelijke verschijnselen niet van God kwamen. Ten slotte was hun overtuiging dat alle mensen recht hadden op leven, vrijheid en geluk. Je moest vertrouwen hebben in je eigen vermogen en leven in het nu. (*Ad van der Borcht, Rieuwert Catz, Truusje Graste, Marcel Kivits, Lonneke Kok, Judica Lookman (2019) ART-History, Hofcultuur in de zestiende eeuw en zeventiende eeuw Editie 2016, 2de druk. Arnhem: Uitgeverij LAMBo bv*) De bekendste humanist van toen is Desiderius Erasmus (*Hoe verschilt de Renaissancemens van de*

middeleeuwse mens? ZD. hetantwoordop). Hij wees de kerk op de fouten die gemaakt waren in de eerste Bijbelvertaling.

Door de rijkdommen in Italië kwam er een andere mentaliteit. De elite gaf hun geld uit aan luxegoederen en genoten ervan (*Examenoverzicht.nl. (z.d.). De Renaissance: Wat Moet Je Weten? ExamenOverzicht*). Langzamerhand ging het motto om sober te leven en toe te werken naar de dood (Memento Mori) over naar pluk de dag (Carpe Diem). Een mooi leven werd belangrijker en mensen wilden genieten van het leven op aarde. (*Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagens, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo - Leer/opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg*)

Ook kwam er een nieuw ideaal in de samenleving: de 'Uomo Universale'. Dat was een alzijdig ontwikkeld persoon (*Ensie. (1994). Uomo universale | betekenis & definitie.*). Je moest veel kennis hebben, goed zijn in de architectuur, schilder- en beeldhouwkunst om benoemd te worden als een Uomo Universales. Men ondervond dat de mens tot veel meer in staat was dan alleen een sober leven leiden. Leonardo Da Vinci en Michelangelo zijn voorbeelden van zo een ontwikkeld persoon die meerdere talenten heeft. (*Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagens, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo - Leer/opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg*)

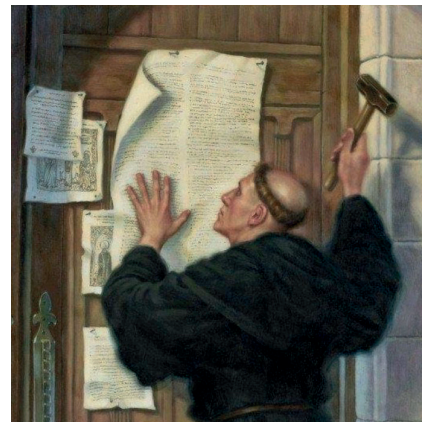
Wereldbeeld

Gedurende de Renaissance kwam er interesse in het leven op aarde en in de werking van de natuur. Men zag nu in dat de aarde om de zon draaide en niet andersom. *(Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagens, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo – Leer/opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg)* De wereld was groter en zag er anders uit dan ze dachten. Men ging de wereld ontdekken en er kwamen betere kaarten. Zo kreeg men een beter idee over hoe de wereld er werkelijk uitziet. *(Ad van der Borgh, Rieuwert Catz, Truusje Graste, Marcel Kivits, Lonneke Kok, Judica Lookman (2019) ART-History, Hofcultuur in de zestiende eeuw en zeventiende eeuw Editie 2016, 2de druk. Arnhem: Uitgeverij LAMBo bv)*

Religie

Toen Maarten Luther zijn stellingen publiceerde kwam er veel kritiek op de kerk en kwam er veel onrust op het pauselijk hof. Daar werd veel geld verdiend met de verkoop van ambten en met de aflatenhandel. Met een aflaat kreeg men tegen betaling een bewijs dat ze naar de hemel gingen en dat hun zonden vergeven werden.

Luther was ervan overtuigd dat mensen zelf de Bijbel moesten bestuderen en niet alles moet aannemen van de kerk. Hij vertaalde de Bijbel vanuit het Hebreeuws, Grieks en Latijns naar Duits, zodat iedereen de Bijbel

kon lezen. Dit leidt tot een splitsing van het geloof. Dit wordt ook wel gezien als het begin van de reformatie. De humanisten in de Renaissance bestudeerden de eerste vertalingen van de eerste versies van de Bijbel. Ze kwamen erachter dat niet alles klopte wat in de eerste Bijbel staat. *(Ad van der Borgh, Rieuwert Catz, Truusje Gaste, Marcel Kivits, Lonneke Kok, Judica Lookman (2019) ART-History, Hofcultuur in de zestiende eeuw en zeventiende eeuw Editie 2016, 2de druk. Arnhem: Uitgeverij LAMBo bv)*

In zijn geschriften over de reformatie van de kerk besteedde Luther ook aandacht aan de politieke en sociale ongelijkheid. Mensen leren niet alleen te lezen, maar ze gingen ook zelf nadenken over de religieuze, politieke en sociale omstandigheden. In deze reformatie kwam de focus meer te liggen op de inhoud van de Bijbel en minder op de manieren van de kerk en werd de macht van de geestelijken en de adel minder. Ook werd scholing belangrijker en kwam er meer vrijheid, gelijkheid en rechtvaardigheid *(Historiek. (2019, 31 januari). Maarten Luther (1483-1546) en zijn 95 stellingen).*

E Dat heyllich Euāge
lium / dat leuende woort gods wt
gbesproken door onsen salichma
ker Iesum Christi / bescreuē door
ingbeuen des heyligen gheest van
den heyligen Apostelen en Euāge
listen. En die Epistelen sinte Pau
wels en Peeters / en voort die
ander Epistelen gheschide
nissen / ende openbarin
gben des ghebees
len nyeuwen
Testamēts.

Anno 1525. den. xvi. dach
in September.

titelblad van
de Nederlandse
vertaling van Luthers
Nieuwe Testament,
uitgegeven bij Hans
van Ruremund,
Antwerpen 1525.

[https://www.
bijbelgenootschap.nl/
luther-bracht-bijbel-
dichtbij/](https://www.bijbelgenootschap.nl/luther-bracht-bijbel-dichtbij/)

Hoe zag de beeldende kunst in de Renaissance ten opzichte van de Klassieke Oudheid eruit?

In Siena, Venetië, Urbino, Mantua en Rome wilden filosofen en architecten hun schoonheids-idealen laten zien in de gebouwen en inrichting van de steden. De filosofie hierachter was dat mensen worden gevormd door het karakter van de gebouwen om ons heen. Men wilde dat de steden rust en waardigheid uitstraalden zodat de mensen gezond, vitaal en gelukkig konden zijn. Men geloofde in ideale verhoudingen, en dat

arm en rijk toegang moeten hebben tot een mooie (stadse) omgeving. In 1488 schildert Bellini een triptiek, waarin een Madonna met kind. Voor het eerst in de geschiedenis worden moeder en kind levensecht afgebeeld. Daarnaast ging men lijken opgraven, opensnijden en bestuderen om de anatomie van de mens beter te kunnen weergeven.

Doordat er veel belangstelling was voor kunst en architectuur en daar ook goed in werd geïnvesteerd, werden er veel kunstenaars bekend in de Renaissance.

Links: The Council of the Royal Academy selecting Pictures for the Exhibition, 1875, 1876 - Charles West Cope RA (1811 - 1890 nC)

Rechts: Giovanni Bellini, Madonna met kind, ca 1480-85

De School van Athene, Raphael, 1509-1511 nC, fresco

De kunstenaars maakten in feite reclame voor het ideaalbeeld van de Renaissance en waar kunst voor staat: schoonheid, waarheid en wijsheid. De filosofen waren dus erg belangrijk. Zo werd Raphael gevraagd om een schilderij te maken over de filosofen in de oudheid: De School van Athene (links).

Volgens Ficino, een bekende filosoof en humanist, verliep liefde in meerdere fasen; van seks naar schoonheid en naar liefde. Dit is ook te zien in het schilderij van Titiaan. Deze uitgangspunten werden door kunstenaars als Botticelli gebruikt om mensen te verleiden aardiger en intellectueler te worden. Titiaan maakte een schilderij over de vluchtigheid van het bestaan (the three ages of man, 1514) waarin drie generaties zijn afgebeeld waarbij het lijkt of de tijd ongelooflijk snel gaat en we elkaar moeten vergeven, en dat we onze tijd hier op aarde goed moeten besteden:

The three ages of man, Titiaan, ca. 1514

Grafische elementen

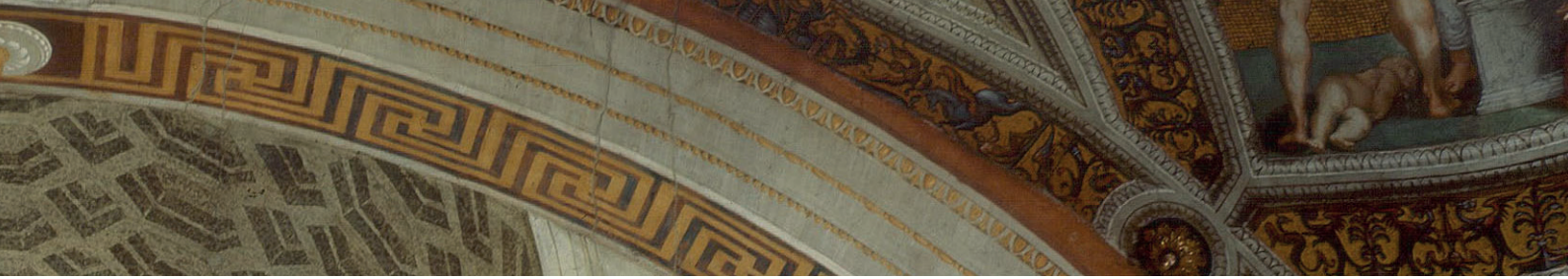
Ook verschillende Griekse of Romeinse geometrische patronen werden gebruikt, zoals deze meander onder in het reliëf (van het Altaar van de Augusteïsche Vrede). Deze zien we bijvoorbeeld terug in de vloer en de boog in het schilderij de school van Athene.

Ara Pacis Augustae ("Altaar van de Augusteïsche Vrede"), Rome, 9 vC

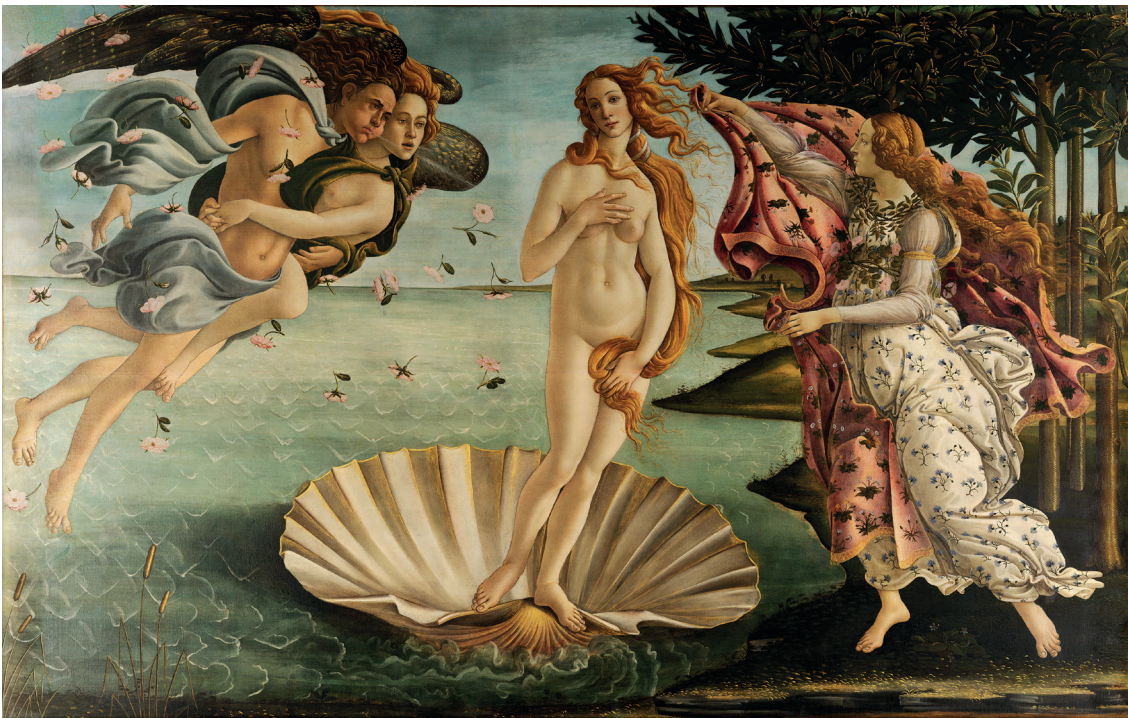

Ara Pacis Augustae ("Altaar van de Augusteïsche Vrede"), Rome, 9 vC

Perspectief, natuur en mythologie

Daarnaast kwam er meer aandacht voor de natuur en natuurgetrouwe weergave van de wereld en mensen. Perspectief werd belangrijker, en de werking van licht (chiaroscuro) hoorde daarbij.

De Geboorte van Venus, Sandro Botticelli, ca. 1483 nC

In de schilderkunst werden figuren uit de Romeinse en Griekse Mythologie afgebeeld zoals in deze beroemde werken van Botticelli. Ook hier werd gebruik gemaakt van de chiaroscuro techniek om het schilderij meer diepte te geven. Daarnaast werd de achtergrond belangrijker. Hier is de natuurlijke omgeving een belangrijk onderdeel van het schilderij. Ook de anatomie van de figuren werd veel belangrijker.

Primavera, Sandro Botticelli, ca. late 1470 nC (afbeelding van Venus (midden), Cupido (geblinddoekt), Mercurius, de drie gratiën, Flora, godin van bloemen en de lente, de aardninf Kloris en Zephyros, de westenwind)

*Natuurgetrouwe weergave van landschappen werd belangrijker zoals ook te zien is in dit schilderij.
De vlucht naar Egypte, Pieter Bruegel de Oudere, 1563*

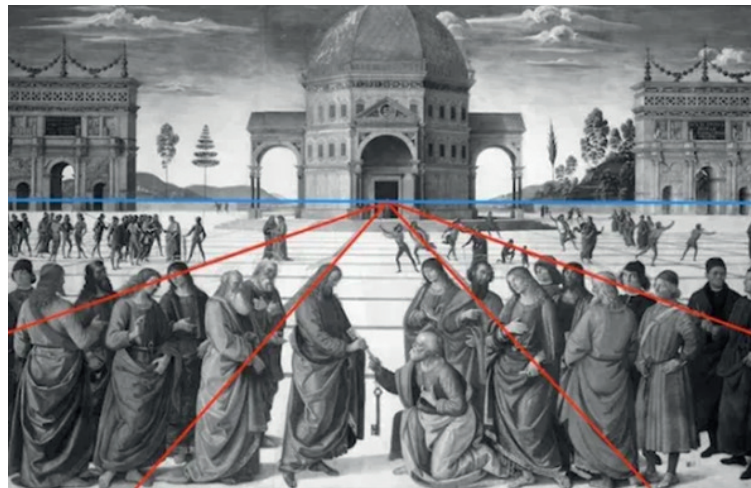
Christ Giving the Keys of the Kingdom to St. Peter, Perugino, 1483 nC

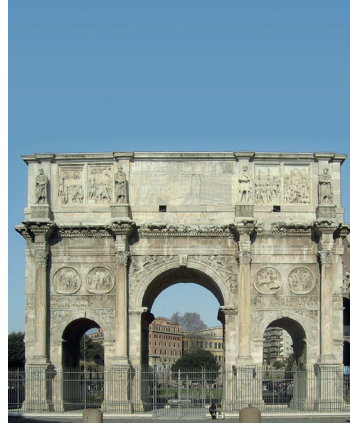

Ornamenten en klassieke elementen

De Griekse beschaving staat bekend om zijn taal, kunst, heldenverering en democratie. Aangezien het feit dat de Romeinen heel veel hebben gekopieerd van de Grieken, komen veel elementen overeen. Klassieke bouwwerken, zoals de tempels waren voorzien van zuilen en andere elementen die je steeds ziet terugkomen in de kunst van de Renaissance. Ook in schilderwerken komen deze terug.

In de kunst werden verschillende elementen uit de oudheid gebruikt. Ook werd het gebruik van perspectief toegepast en de chiaroscuro techniek, waarbij de achtergrond lichter is dan de voorgrond om diepte in het werk te krijgen.

*Links: onderdeel uit het schilderij
Christ Giving the Keys of the Kingdom
to St. Peter, Perugino, 1483 nC
Rechts: Boog van Constantijn, 315
nC., Rome*

De bogen, zuilen, reliefs en timpanen zien we terugkomen in verschillende werken, zoals de fresco die hierboven (links) is afgebeeld van Perugino. Gebouwen die staan afgebeeld op dit schilderij zijn duidelijk geïnspireerd door de klassieke oudheid zoals ook hieronder te zien is:

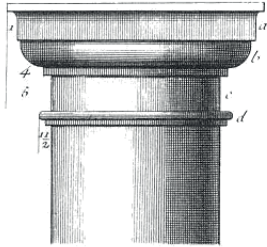
Ook de houding van de figuren in het werk van Perugino toont gelijkens met de oud-Griekse of Romeinse figuren:

Links een apostel uit het schilderij van Perugino, rechts een Romeins beeld van Polykleitos, Doryphoros (Spear-Bearer), c. 450-40 B.C.E.,

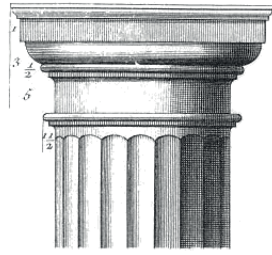

Chapiteaux des cinq Ordres, avec le Chapiteau Ionique Moderne.

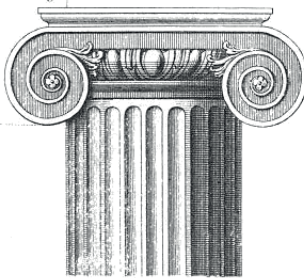
Chapiteau Toscan .

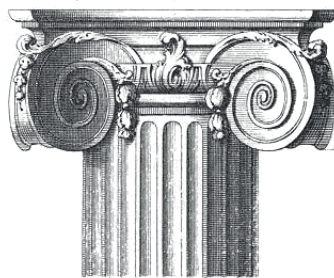
Chapiteau Dorique .

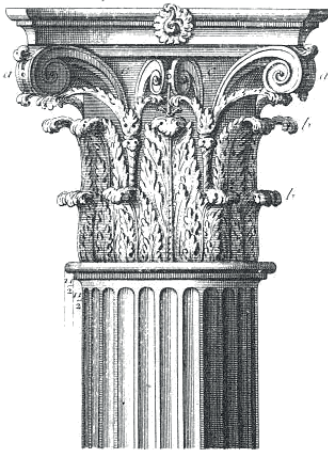
Chapiteau Ionique .

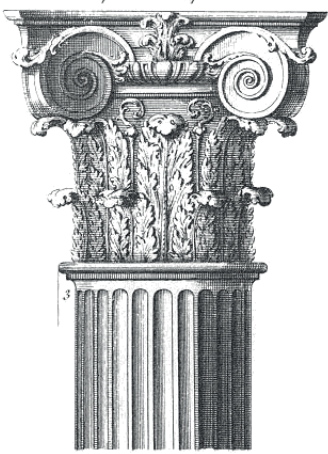
Chapiteau Ionique Moderne .

Chapiteau Corinthien .

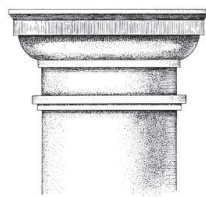

Chapiteau Composite .

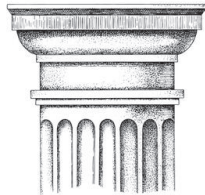

2 Modules, ou 24 minutes.

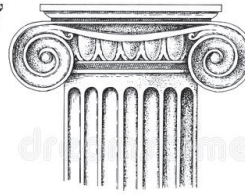
2 Modules, ou 36 minutes.

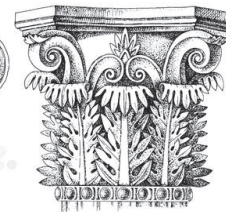
Toscaanse Orde

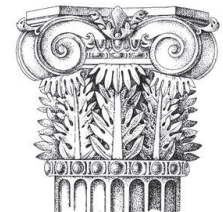
Dorische Orde

Ionische Orde

Korintische Orde

Composiet Orde

Je kunt in veel schilderijen zelfs zien tot welke oud-Griekse orde de verschillende zuilen behoren, de dorische, ionische of de korinthische orde (zie ook de afbeelding hierboven). Zoals op bladzijde 48, linksboven te zien is in een fragment uit het schilderij van Perugino, of zoals hieronder in het paleis van de familie de Medici:

Palazzo Medici Riccardi, Michelozzo 1444 - 1460 nC

- *Ook in onderstaand schilderij komen de zuilen en de ornamenten terug uit de oudheid:*
Perugino, Christ Giving the Keys of the Kingdom to St. Peter (article). (z.d.). Khan Academy.
van <https://www.khanacademy.org/humanities/renaissance-reformation/early-renaissance1/painting-in-florence/a/perugino-christ-giving-the-keys>
- *Medici Riccardi Palace - Florence.* (z.d.). Museums in Florence. van http://www.museumsinflorence.com/musei/medici_riccardi_palace.htm

Domenico Ghirlandaio, geboorte van de maagd, fresco, ca. 1485-90 nC

Emotie en anatomie

Veel kunstenaars uit de Renaissance lieten zich direct inspireren door beelden uit de klassieke oudheid. Hieronder links een beeld uit de Griekse oudheid, rechts de beroemde David van Michelangelo. Anatomie, houding (contraposte) en gezichtsuitdrukking lijken veel op elkaar.

Riace bronze, ca. 460-430 vC

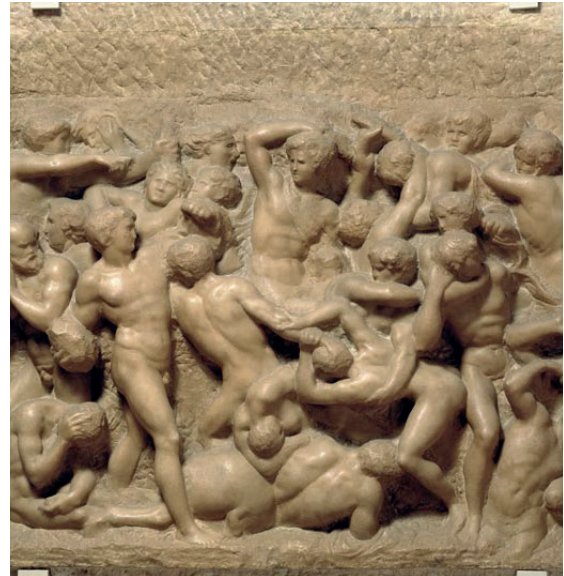
David, Michelangelo, 1501-1504 nC

Asclepius of Milos, ca. 325-300 vC

Moses, Michelangelo, 1513-1515 nC

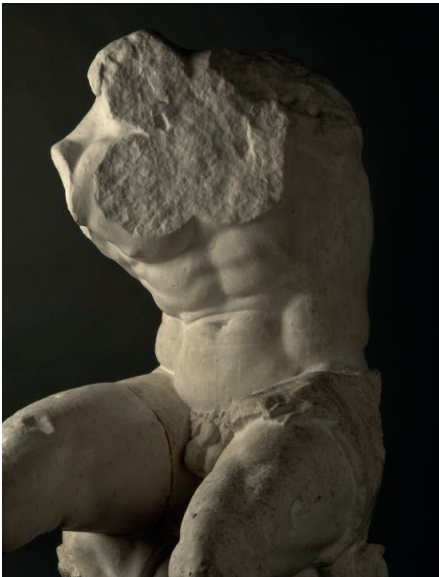

Links: Laocoön en zijn zoons, Oud Grieks (hellenistisch) 180–160 vC

Rechts: Battle of the Centaurs, Michelangelo, ca. 1494 nC

Michelangelo was erbij toen het beeld Laocoön en zijn zoons ontdekt werd. Hij werd geïnspireerd door de uitdrukking op de gezichten en de gespierde lichamen en lichaamshoudingen. Hij werd ook geïnspireerd door het belvedere torso.

- [View Article: Ancient Influences on Renaissance Art. \(z.d.\). depts.washington.edu. van https://depts.washington.edu/hrome/Authors/heberj/AncientInflucesonRenaissanceArt/pub_zbarticle_view_printable.html](https://depts.washington.edu/depts.washington.edu/hrome/Authors/heberj/AncientInflucesonRenaissanceArt/pub_zbarticle_view_printable.html)
- [Michelangelo Art, Bio, Ideas. \(z.d.\). The Art Story. van https://www.theartstory.org/artist/michelangelo/](https://www.theartstory.org/artist/michelangelo/)

Links: Belvedere Torso

Rechts: schets Michelangelo voor de Sixtijnse Kapel

Hierboven de Belvedere Torso, en rechts een schets voor de sixtijnse kapel.

Daaronder de geboorte van Adam uit de sixtijnse kapel.

- *Victoria B., V. A. P. B. (2018, 2 juli). Greek Influence in the Work of Michelangelo. SJCY Greece Victoria. van <https://sjcnygreece2018victoria.wordpress.com/2018/05/17/greek-influence-in-the-work-of-michelangelo/>*
- *Chung H. (z.d.). Belvedere Torso and Michelangelo. BlogSpot. van <http://hccart.blogspot.com/2015/05/belvedere-torso-and-michelangelo.html>*
- *W. (2019, 29 mei). 10 Most Famous Paintings of The Renaissance. Parblo. van <https://www.parblo.com/blogs/guides/10-most-famous-paintings-of-the-renaissance>*

Conclusie

Waardoor kwam er in de beeldende kunst van de Renaissance een heropleving van de Grieks-Romeinse Oudheid?

In de vierde eeuw viel het Romeinse Rijk uit elkaar. De periode die hierop volgde is de Middeleeuwen. Het was een tijd van wanorde en onrust. Om deze reden gingen de mensen steun zoeken bij de christelijke kerk. Het motto van de kerk was 'Memento Mori' (denk eraan te moeten sterven). In de Middeleeuwen stond de kunst in dienst van de kerk, het was er vooral op gericht om mensen te onderwijzen over het geloof. Schoonheid, anatomie, perspectief, natuurbeleving en wetenschap speelden geen rol. De naam van de kunstenaar was niet van belang.

In het begin van de Middeleeuwen zie je dat veel teksten 'verlucht' zijn. Er is nog weinig sprake van beeldhouwkunst, maar er zijn al wel veel reliëfs. In de Late Middeleeuwen kwam er veel glas-in-lood kunst. In de Gotiek werd in de werken de anatomie verbeterd en er was meer sprake van perspectief, maar nog steeds was dit niet optimaal. Omdat in het begin van het christendom het verboden was om heiligen of hemelse figuren af te beelden en het christendom oorspronkelijk verboden was door de Romeinen, hadden de christenen een iconografische beeldtaal ontwikkeld. Deze werd meegenomen in de Middeleeuwen, ook al werden toen wel heiligen afgebeeld. Nog altijd bleef alle kunst kerkelijk en erop gericht mensen te onderwijzen.

Door kruistochten verkreeg men toegang tot oude Klassieke Griekse en Romeinse geschriften. Daardoor ging men teksten uit de Middeleeuwen vergelijken met die geschriften. Daarnaast kwamen er contacten met het Midden-Oosten en de westerse wetenschappelijke belangstelling werd aangewakkerd. Er waren ook veel ontdekkingsreizen, waardoor er betere kaarten kwamen. Dat zorgde er weer voor dat men een beter beeld van de wereld kreeg.

De familie de Medici was erg rijk en had heel veel invloed in Italië in de 15e eeuw. Zij hadden banken, bibliotheken met oude geschriften en ze wilden graag laten zien hoe machtig, alwetend en rijk zij waren. De familie de Medici, met name Lorenzo, wilde dat iedereen toegang had tot een stad die waardig en mooi was, een ideale stad dus. Kunst moest gaan om schoonheid, natuur, wetenschap en waarden als genegenheid, harmonie en een goede verhouding met kerk en staat. De Medici hebben door hun enorme invloed en macht een heel belangrijke rol gespeeld in de heropleving van de Klassieke Oudheid.

De Noord-Italiaanse steden werden erg rijk door de voor hen gunstige ligging van handelswegen. Rijke Italiaanse burgers voelden zich verwant met de Romeinen. De elite had meer te besteden en liet kunstenaars kunst voor hen maken. Er was nu, naast de kerk, een nieuwe opdrachtgever bijgekomen.

Ook Maarten Luther met zijn 95 stellingen, zijn vertalingen van de Bijbel naar het Duits, en de ontwikkeling van de boekdrukkunst leidden ertoe dat iedereen zelf de Bijbel kon lezen. Dit zette een beweging op gang, waardoor mensen meer zelf na gingen denken. Men

kwam erachter dat er fouten zaten in de Latijnse vertalingen van de eerste Bijbel. Dit leidde uiteindelijk tot de Reformatie. De kerk stond niet langer meer centraal.

Door de boekdrukkunst werden de ideeën van de Renaissance, het nieuwe motto 'Carpe Diem' (pluk de dag) verspreidde zich sneller en gemakkelijker door heel Europa. Mensen gingen zich ontwikkelen op meerdere vlakken. Hierdoor ontstond het beeld van de Uomo Universalis. Dit werd het nieuwe ideale mensbeeld: een persoon met meerdere talenten.

In de Renaissance gingen mensen lijken opgraven om de anatomie te bestuderen. Door deze kennis kwam er een grote verandering in de manier waarop mensen geschilderd en gebeeldhouwd werden. Kunstenaars, wetenschappers en filosofen gingen meer kijken naar techniek en perspectief, maar ook de natuur en mythologie kregen meer aandacht. Zij gingen kijken naar kunst uit de Klassieke Oudheid omdat ze vonden dat dit een superieure tijd was ten opzichte van de duistere Middeleeuwen. Het werd duidelijk dat er veel kennis verloren was gegaan tijdens de Middeleeuwen.

Er waren veel grafische en geometrische patronen, ornamenten en klassieke elementen die veel gebruikt werden in de Klassieke kunst uit de oudheid die nu weer gebruikt werden tijdens de Renaissance. Er werden in schilderijen vaak Klassieke gebouwen afgebeeld met zuilen waarin de Klassieke orden zitten en andere bouwelementen uit de Oudheid. De natuur werd belangrijker. De ervaring van de mythologie is ook veel te zien in de werken uit de Renaissance. Emotie en anatomie, waren in de beeldhouwkunst en schilderkunst van groot belang. Kunstenaars als Michelangelo keken voor inspiratie en houding ook vaak naar Klassieke werken.

Er waren dus meerdere redenen waardoor de Klassieke Oudheid zo een grote opleving kreeg in de Renaissance:

- Door de kruistochten kwamen Klassieke geschriften weer naar boven.
- Door de ontdekkingsreizen en de nieuwe belangstelling voor wetenschap (empirisch denken) werden wereldkaarten, instrumenten en technieken ontwikkeld die zorgden voor een nieuw wereldbeeld.
- Er werden beeldhouwwerken en gebouwen teruggevonden van de oude Grieken en Romeinen. Men zag dat er in deze tijd heel anders omgegaan werd met verhoudingen, anatomie en geometrie. Dit sloot goed aan op het nieuwe veranderende wereldbeeld.
- De geschriften van onder andere Plato, Aristoteles waren zeer interessant voor de filosofen die in dienst waren van Lorenzo de Medici.
- Met de grote invloed van de rijke familie de Medici kwam er meer aandacht voor kunst, filosofie en mythologie, gebaseerd op de bibliotheek van de familie de Medici, waarin veel Klassieke werken uit de oudheid verzameld waren.
- In Italië was de hogere elite rijker geworden door de gunstige ligging van handelswegen en hen werden een extra opdrachtgever van kunst naast de kerk. Ook voelden dezen zich verwant met de Romeinen.

Er ontstond een grote mentaliteitsverandering op meerdere vlakken:

- Doordat men nieuwe inzichten kreeg in methoden van de kerk zocht men ook naar een nieuwe manier om het goddelijke te verbeelden. Dit begon al in de gotiek. Gebouwen werden heel hoog gemaakt met veel licht dat door gebrandschilderde glas in lood ramen binnenviel, als het ware een trap naar de hemel.
- De wereld werd groter door ontdekkingsreizen en kruistochten.

- Door de 95 stellingen en de vertalingen van Maarten Luther kreeg men een ander idee over de Bijbel, waardoor er meer kritiek ontstond op de kerk en men meer bij zichzelf ging nadenken. Het centraal punt lag niet meer bij de kerk, maar op het individu.
- Het motto ging van 'Memento Mori' (denk eraan dat je gaat sterven) naar 'Carpe Diem' (Pluk de dag).
- Men zocht naar de ideale verhoudingen en een ideale stad waarin mensen met waardigheid konden leven. Hierin had de familie de Medici ook grote invloed.
- Door kunstenaars als Michelangelo, Leonardo da Vinci en Botticelli werd duidelijk dat mensen meerdere talenten konden ontwikkelen. Het ideaalbeeld van de 'Uomo Universales' ontstond.
- Door de uitvinding van de boekdrukkunst werden alle ideeën van de Renaissance veel makkelijker verspreid.

Er was tijdens de Renaissance specifiek belangstelling voor de Griekse en Romeinse cultuur. Dat kwam doordat met tot inzicht kwam dat in de Middeleeuwen veel kennis verloren was gegaan die er vroeger in de tijd van de Romeinen en de Grieken wel was. De vondsten van teksten, beelden en gebouwen uit die tijd kon nu gecombineerd worden met de nieuw vergaarde kennis van de ontdekkingsreizen en de eerdere kruistochten. Deze nieuwe wetenschappelijke ontdekkingen sloten goed aan op de kennis en filosofieën uit de oudheid.

Rechts: David, Michelangelo, 1501-1504 nC

<https://eu.usatoday.com/story/news/health/2020/01/16/michelangelos-david-reveals-medical-mystery-500-years-later/4486227002/>

Evaluatie Anniek

Over het algemeen vind ik dat ons profielwerkstuk best goed is verlopen. Zoals de samenwerking en het eindresultaat.

Wat ik minder goed vond gaan was de planning en mijn uitstelgedrag. Hierdoor begonnen we redelijk laat.

Ik vind dat de samenwerking redelijk goed verlopen is. We kennen elkaar goed en weten dus wel hoe we werken. Alleen ben ik meer van een strak, duidelijk plan en wil ik alles op tijd af hebben en Mila maakt liever geen planning en begint daardoor vaak ook wat later. Dat vond ik soms niet heel fijn. Op een gegeven moment gingen we tussendoor deadlines zetten en kwamen we goed op gang. Mila kan goed beschrijven en deed daarom ook voornamelijk de kunstdeelvragen. Ik ben meer van alles op een rijtje zetten en deed de stukken over het verloop van de geschiedenis. We hebben goed naar elkaars kwaliteiten gekeken en daar gebruik van gemaakt.

De volgende keer zou ik proberen om minder uit te stellen en een duidelijk plan stellen vanaf het begin, zodat we niet rondwalen en eerder starten.

Uiteindelijk ben ik tevreden met het werkstuk dat we hebben neergezet. De inhoud vind ik goed en de opmaak erg mooi. We hebben er dan ook hard aan gewerkt.

Ik heb geleerd dat ik werkstukken zelf schrijven niet zo erg vind als ik dacht. Ik had er te veel

onnodige stress voor, waardoor ik steeds het uitstelde om een stukje te gaan schrijven. Ik had veel tijd en stress kunnen besparen. Uiteindelijk deed ik het wel altijd gewoon, maar het was wel vervelend.

Het schrijven van werkstukken heb ik nooit echt leuk gevonden en ik krijg er dan ook altijd stress van. Het duurt bij mij lang om te beginnen. Ik ben perfectionistisch en wil het stuk ook perfect hebben, waardoor het lang duurt om de stukken en zinnen te schrijven.

Van zichzelf is mevrouw Koenen erg aardig, flexibel en een beetje chaotisch. Het was fijn dat ze naar ons luisterde wat er goed en minder goed ging en bij problemen geschikte oplossingen vond. Wat beter had gekund was de communicatie. Het was hoe dan ook niet erg makkelijk om een goed moment te vinden voor gesprekjes, waardoor deze in pauzes moesten en kort waren. Soms kregen we ook laat reactie op een mail. Verder was de feedback die ze stuurde ook wat onduidelijk. Er was dan bijvoorbeeld tekst roodgekleurd, maar niet altijd een verdere uitleg wat er fout was. Al om al waren hierbij goede en minder goede punten.

Evaluatie Mila

Eigenlijk ging heel veel wel goed. De samenwerking liep over het algemeen prima, we waren lekker bezig en ik denk dat we een best goed werkstuk hebben weten neerzetten. We konden ook goed opschieten met onze begeleider en met elkaar, dus het was ook nog eens best gezellig om er samen aan te werken.

Planning was lastig. Van mezelf ben ik al niet erg geordend en heb ik moeite met inplannen. Daardoor zijn we best laat begonnen aan het pws, namelijk pas in November. Onze begeleider was vaak aan de late kant met reageren en feedback sturen, waardoor we soms een beetje in de knoop kwamen te zitten. Ook was de feedback niet altijd duidelijk. (Er waren dan stukken rood gemarkeerd maar er werd niet bij gezet wat er fout aan was, dat moesten we steeds zelf uitzoeken.)

De samenwerking ging op zich prima, alleen was het tot een onderwerp komen wat we allebei leuk vonden erg lastig. Ik wilde persoonlijk graag het onderwerp zo snel mogelijk al weten. Zo snel mogelijk was in mijn optiek nog in 4h toen we net uitleg over het pws hadden gekregen. Anniek was eigenlijk constant erover aan het twijfelen en wist het eigenlijk nog steeds niet echt zeker op het moment dat we het moesten doorgeven. Ik denk dat we hierdoor uiteindelijk een onderwerp hebben gekozen wat ik zelf heel interessant vond, maar wat Anniek eigenlijk wat minder interessant vond. Ook hebben we wel wat momenten gehad waarop we weinig concentratie hadden omdat we het zo gezellig samen hadden en zijn we daardoor op sommige momenten een beetje vastgelopen.

Verder merkten we ook dat het soms lastig is dat we dingen zo verschillend aanpakken. Daardoor waren dingen zoals verwoording en bronvermelding een aantal punten waar we een beetje op misliepen. Desalniettemin zijn we er prima doorheen gekomen samen, en had ik dit werkstuk niet met iemand anders willen doen dan Anniek.

Bij zo'n groot werkstuk was het beter geweest als we eerder waren begonnen, omdat we nu pas best laat waren begonnen kregen we namelijk behoorlijk wat stress toen er onduidelijkheid was over het inleveren van de conceptversie in december. We hebben het zo verdeeld dat ik de kunstzinnigere hoofdstukken deed en Anniek de basis. Dat was denk ik goed verdeeld. Ik heb er veel met mijn moeder samen naar gekeken, omdat die veel van kunst af weet. Dat was ook de reden dat ik de deelvragen over kunst beantwoordde.

Ik heb heel erg veel geleerd. Ik heb van Anniek geleerd dat het vaak fijner is om voor mezelf een overzicht te creëren, ook al heb ik er vaak geen zin in om erover na te denken. Overzicht zorgt voor minder stress, en dat Anniek daarvoor zorgde was wel prettig. Verder heb ik natuurlijk heel veel geleerd over de Renaissance en over kunst. Dat vond ik superleuk en interessant.

Uiteindelijk vond ik het geheel beter te doen dan ik van tevoren verwacht had. Omdat we er heel veel tijd voor kregen, hulp van mijn moeder en van onze kua docente kregen en goed samen konden werken, was het echt heel goed te doen.

Logboek Anniek

Datum	Wat?	Uren
7-9-2021	Mindmap maken met ideeën over onderwerpen van het pws.	1
8-9-2021	We gingen overleggen over het onderwerp en kwamen uit op kunst uit de Renaissance. Ik had ook nog als idee om het over Chinese kunst te doen en over Moa, maar we weten daar heel weinig van en dat zou dan lastig worden	2
9-9-2021	Hier gingen we het plan van aanpak maken.	5
10-10-2021	Overleggen met Mila over de verdeling	1
17-10-2021	Ik ben voor het onderwerp 'kunst in de Middeleeuwen' op zoek gegaan naar informatie op internet. De informatie heb ik in een aparte word document gezet.	1
13-11-2021	Bellen met Mila over pws.	1
17-11-2021	Ik ging op internet op zoek naar informatie naar kunst in de middeleeuwen.	1
18-11-2021	Weer op zoek naar informatie, maar nu over de middeleeuwen zelf. Ik kwam erachter dat er in het Nederlands niet heel veel informatie te vinden was, dus ik ging zoeken in het Engels.	2
20-11-2021	Nog wat informatie opgezocht en de informatie wat beter geordend.	1
23-11-2021	Dit logboek bijwerken	0,5
25-11-2021	Stukje geschreven over de kruistochten, maar ik betwijfel achteraf in hoeverre die informatie zinvol is.	1
27-11-2021	Gewerkt aan het stuk over de middeleeuwen. Ik liep een beetje vast met de tijdlijn van de middeleeuwen, dus ik besloot in het geschiedenisboek te kijken. Ik heb nu de meeste informatie uit het boek gehaald. Ik heb het stuk over het hofstelsel en het feodale stelsel getypt.	3
30-11-2021	Ik heb het stukje geschreven over het christendom in de middeleeuwen.	1
1-12-2021	Stukje over geloof afgemaakt en begonnen aan het stukje over de opkomst van handel en steden in de middeleeuwen.	1
7-12-2021	Stukje over de middeleeuwen ingekort.	1
8-12-2021	Stukje over de middeleeuwen afgerond met inkorten (voor nu). En een begin gemaakt met het kijken naar bruikbare informatie die ik eerder heb opgezocht over middeleeuwse kunst.	1
9-12-2021	Informatie opgezocht over de Karolingische kunst.	1
10-12-2021	Informatie opgezocht over de Gotische kunst. Ik merkte dat het vooral over architectuur gaat en het dus moeilijker is om wat te vinden over de Gotische beeldende kunst. Ook heb ik informatie opgezocht over de Ottomaanse kunst en de Romaanse kunst.	1
12-12-2021	Samen met Mila aan het stuk over de middeleeuwse kunst gewerkt. Ik ging de tekst (uit het boek: de wereldgeschiedenis van de kunst) lezen en samenvatten en Mila verwoordde het.	4
16-12-2021	Informatie opzoeken over de renaissance.	2
18-12-2021	Stukje oorzaken schrijven Renaissance	1
22-12-2021	Stukje kenmerken renaissance schrijven	1
23-12-2021	Stukje gevolgen schrijven renaissance	1

8-1-2022	Met Mila gebeld en aan de inleiding gewerkt.	1
14-1-2022	Gesprek met mevrouw du Kemp om het nog even over onze hoofdvraag te hebben. We hebben misschien een andere hoofdvraag: of de overgang van de middeleeuwen naar de renaissance nou echt zo groot is geweest als we denken?	30 min
27-1-2022	De nagekeken conceptversie bekeken en een pws gesprek gehad over deze versie. We hebben een tussentijdse deadline gemaakt.	1
04/	Gekeken naar de feedback van de conceptversie en wat dingen aangepast.	1
5-2-2022	Begin met aanpassen van stuk middeleeuwen.	2
6-2-2022	Stuk van de middeleeuwen afgemaakt met aanpassen.	2
9-2-2022	Ik heb de informatie uit het kua boek die nuttig was voor mij klard in een word-bestand gezet.	2
10-2-2022	Ik heb in het olc gekeken tussen de kunstboeken of er iets bij zat wat we konden gebruiken voor ons werkstuk. Ik vond de boeken: Florence, Dom en Baptisterium; Glorie der Gotiek; Romaanse kunst; Renaissance (Duits). Misschien dat we van de week de boeken over de gotiek en Romaanse kunst nog gaan gebruiken, maar het kost wel heel veel tijd om die boeken goed door te lezen/kijken en we hebben ook nog de Janson waar veel instaat. Daarna heb ik het met Mila nog even gehad over hoe nu verder met het pws.	1
11-2-2022	Ik heb de informatie van het stukje over het verloop van de Renaissance geordend in de kopjes: Noord-Italië, wetenschap, religie, kunst en cultuur, politiek en mens- en wereldbeeld. Ook heb ik dit logboek ingevuld waarmee ik achterliep.	2
12-2-2022	Ik ging hier de stukjes herschrijven over het mens- en wereldbeeld, religie en kunst en cultuur. Het kopje politiek heb ik toch weggehaald, want dat vond ik niet heel relevant voor ons onderwerp.	3
13-2-2022	Hier heb ik de kopjes Noord-Italië en wetenschap gemaakt.	2
16-2-2022	Het stukje Renaissance geoptimaliseerd.	1
19-2-2022	Met Mila afgesproken en we hebben de helft van het pws goed doorgenomen, fouten eruit gehaald en stukjes aangepast.	4
20-2-2022	Weer bij Mila en de tweede helft goed doorgenomen. Ook kwam de feedback van mevrouw Koenen waar we naar gekeken hebben. We hebben het voorblad en inhoud gemaakt.	6
21-2-2022	Hier hebben we de evaluatie geschreven en nog wat dingen besproken voor de laatste dagen.	3
22-2-2022	De conclusie geschreven en plaatjes gezocht voor mijn stukjes.	4
23-2-2022	Met Mila nog even overleggen welke dingen we willen bespreken in ons laatste pws-gesprek. Daarna hebben we het gesprek gehad. We hadden de feedback doorgenomen (de dingen die nog wat onduidelijk waren) en we hadden nog wat vragen over de conclusie, bronnenboekje en de datum die op het voorblad moet. Thuis hebben we de conclusie doorgenomen en wat dingen verandert. Vervolgens ging ik de bronnen goed vermelden in mijn stukjes (middeleeuwen en renaissance).	4
24-2-2022	Gebeld en bezig geweest met de opmaak nog goed doen, bronnen en plaatjes.	2
25-2-2022	Alles een laatste keer doorgenomen.	3
Totaal		79

Logboek Mila

Datum	Wat	Uren
07/10/2021	Overleg over onderwerp	2
08/10/2021	Onderwerp kiezen	1
09/09/2021	Plan van Aanpak gemaakt	5
10/10/2021	Overleg verdeling met Anniek	0,5
13/11/2021	Bellen Anniek	0,5
12/12/2021	Samen met Anniek aan het stuk over de Middeleeuwse kunst gewerkt. Ik ging de tekst (uit het boek: de wereldgeschiedenis van de kunst) Anniek ging lezen en samenvatten vanuit de H.W. Jansson en ik verwoordde het en zocht online informatie.	4
22/12/2021	Info opzoeken ment.v.	2
27/12/2021	Info opzoeken ment.v. Beginnen tekst ment.v.	3
28/12/2021	Verdiepen ment.v. Schrijven ment.v.	3
30/12/2021	Verdiepen Renaissance dmv youtube filmpjes	3
06/01/2022	Schrijven stukje beeldende kunst Renaissance	2
07/01/2022	Kunstwerken Renaissance opzoeken en verwerken in een tekst	2,5
08/01/2022	Stukken tekst die ik zou schrijven afgewerkt en nog een klein beetje aangepast dmv info die ik later nog gevonden had over de Medici familie.	3
08/01/2022	Met Anniek samen de inleiding geschreven en nog info aan elkaar laten zien over de Medici familie	1
12/01/2022	Kleine aanpassingen gedaan aan geschreven stukken	2
13/01/2022	Informatieve filmpjes gekeken Medici	2,5
22/01/2022	Bronnen document compleet gemaakt	3
26/01/2022	Feedback teruggekregen begeleider, doorgekeken	1
28/01/2022	Feedback begeleider volledig doorgenomen met Anniek en mevr Koenen	1
28/01/2022	Kleine aanpassingen gedaan n.a.v. feedback	1
30/01/2022	Samen met Anniek aanpassingen gemaakt	1

02/02/2022	Samen met mijn moeder hele pws doorgenomen, naar aanleiding daarvan nog een aantal aanpassingen gedaan	2
07/02/2022	Laatste aanpassingen gedaan tekst (stukje wat ik zou schrijven)	2
12/02/2022	Samen met mijn moeder naar opmaak gekeken, extra afbeeldingen gezocht, tekst aangepast etc.	6
13/02/2022	Opmaak optimaliseren, kleine stukjes tekst aanpassen, afbeeldingen gezocht	4
16/02/2022	Met Anniek gehad over conclusie, evaluatie etc.	1
18/02/2022	Opmaak optimaliseren met mijn moeder in Adobe InDesign	2
18/02/2022	Kleine aanpassingen tekst ment.v. en renaissance-klassieke oudheid	1
19/02/2022	Samen met Anniek helft pws doorgenomen, fouten aangepast, afbeeldingen geselecteerd, laatste stukjes info opzoeken	4
20/02/2022	Samen met Anniek tweede helft pws doorgenomen, fouten aangepast, afbeeldingen geselecteerd, laatste stukjes info opzoeken	6
21/02/2022	Evaluatie geoptimaliseerd, laatste dingen besproken met Anniek	2
22/02/2022	Volledige conclusie uitgeschreven	3
23/02/2022	Hele pws laatste keer doorgenomen met Anniek samen, alles bij elkaar gezet	4
25/02/2022	Bronnenlijst goed vermelden en alles inleveren.	3
Totaal		84

Bronnen

Hoe verliepen de Middeleeuwen?

- (De Middeleeuwen - het leven in de Middeleeuwen. (z.d.). schooltv)
https://schooltv.nl/files/Infoblok/Bovenbouw_PO/2013_d_WO_NTR_404226_venz_midleleeuwen.pdf
- (Koops, E. (2018, 15 maart). Hofstelsel en leenstelsel: wat is het verschil? Historiek)
<https://historiek.net/hofstelsel-leenstelsel-verschil/74161/>
- (Koops, E. (2021, 12 maart). Kruistochten (1095-1291) – Samenvatting, oorzaken, tijdlijn & gevolgen. Historiek)
<https://historiek.net/kruistochten-samenvatting-oorzaken-gevolgen/76432/>
- Geschiedenisboek : (Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagenaars, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo – Leer/ opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg)
- Kua boek : (Ad van der Borgh, Rieuwert Catz, Truusje Graste, Marcel Kivits, Lonneke Kok, Judica Lookman (2019) ART-History, Hofcultuur in de zestiende eeuw en zeventiende eeuw Editie 2016, 2de druk. Arnhem: Uitgeverij LAMBo bv)

Hoe zag de beeldende kunst in de Middeleeuwen eruit?

- Byzantijnse en vroegchristelijke kunst - Auteur onbekend -
<http://kunst-midleleeuwen.blogspot.com/p/de-geschiedenis-van-het-vroege.html> 10
- The Catacombs of Saint Callixtus. The Christian Catacombs of Rome - Le Catacombe di San Callisto
<https://www.catacombesancallisto.it/en/simboli-cristiani.php> 10
- De Baaij, J. (2020, 8 oktober). Het Gouden Verleden van het Byzantijnse Rijk. KunstVensters.
<https://kunstvensters.com/2020/09/13/het-gouden-verleden-van-het-byzantijnse-rijk/> 15
- Kunst en cultuur van het vroege christendom en de vroege middeleeuwen. (z.d.). Belpaese. van
<https://www.belpaese.nl/B2SCULVME.HTML> 15
- byzantijnse kunst / klassieke kunst | Kunstgeschiedenis.jouwweb.nl. (z.d.). Kunstgeschiedenis.Jouwweb. van
<https://kunstgeschiedenis.jouwweb.nl/klassieke-kunst/byzantijnse-kunst> 15
- Visser, Y. (2020, 28 oktober). 'Het Byzantijnse erfgoed wordt verwaarloosd'. Historiek. , van
<https://historiek.net/het-byzantijnse-erfgoed-wordt-verwaarloosd/59699/> 15
- Kunst en cultuur van het vroege christendom en de vroege middeleeuwen. (z.d.). Belpaese. van
<https://www.belpaese.nl/B2SCULVME.HTML> 17
- De Karolingische tijd; Middeleeuwse schilderkunst. (z.d.). InfoNu. van
<https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/20620-de-karolingische-tijd-midleleeuwse-schilderkunst.html> 17
- Redactie Geschiedenis Beleven. (2014, 19 augustus). Keizerlijke schoonheid voor Karel de Grote. - Geschiedenis Beleven. van
<http://www.geschiedenisbeleven.nl/keizerlijke-schoonheid-voor-karel-de-grote/> 17
- Ottoonse kunst. (z.d.). KunstKennis.
http://www.kunstkennis.nl/kunstgeschiedenis/romaans/ottoonse_kunst.htm 18
- Ottoonse kunst; Middeleeuwse schilderkunst. (z.d.). InfoNu. van
<https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/22706-ottoonse-kunst-midleleeuwse-schilderkunst.html> 18

- Antiekwinkel.nl. (2019, 26 augustus). Wat is Romaanse Kunst & Architectuur. Herken de Kunststroming! AntiekWinkel. van <https://www.antiekwinkel.nl/blog/wat-is-romaanse-kunst-en-architectuur> 19
- Romaanse Beeldhouwkunst. (z.d.). KunstKennis. https://www.kunstkennis.nl/kunstgeschiedenis/romaans/beeldhouwkunst_romaans.htm 19
- Gotische kunst in de middeleeuwen: stijl en kenmerken. (z.d.). InfoNu. van <https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/179229-gotische-kunst-in-de-middeleeuwen-stijl-en-kenmerken.html> 21
- Gotische kunst. (z.d.). BlogSpot. van <http://kunst-middeleeuwen.blogspot.com/p/gotische-kunst.html> 21
- Antiekwinkel.nl. (2019b, september 3). Wat is Gotiek: Kunst & Architectuur. Hoe herken je het? AntiekWinkel. van <https://www.antiekwinkel.nl/blog/wat-is-gotiek-kunst-architectuur> 21
- Visser, Y. (2019, 26 april). Notre-Dame – Gotische kathedraal in Parijs. Historiek. van <https://historiek.net/notre-dame-parijs-geschiedenis-kathedraal/100176/> 21
- Sainte Chapelle. (z.d.). Sainte Chapelle. <http://www.sainte-chapelle.fr/en/> 21
- Gothic Art and Architecture Overview. (z.d.). The Art Story. van <https://www.theartstory.org/movement/gothic-art-and-architecture/> 23
- Beeldhouwwerken Notre Dame Parijs 1163 – 1345 nC 24
- De Maagd van Parijs, begin 14e eeuw nC 24
- Gotiek. (z.d.). Art Salon Holland. van <https://www.artsaloholland.nl/kunst-stijlen/gotiek-gotische-kunst> 29
- Gotische kunst. (z.d.-b). BlogSpot. van <http://kunst-middeleeuwen.blogspot.com/p/gotische-kunst.html> 29
- Drucke, M. (z.d.). De Geboorte van Christus, van het Altaarstuk Isenh. . . MeisterDrucke. van <https://www.meisterdrucke.nl/fijne-kunsten-afdruk/Matthias-Gr%C3%BCnewald/283091/De-Geboorte-van-Christus.-van-het-Altaarstuk-Isenheim.-c.1512-16.html> 29
- Gotische kunst in de middeleeuwen: stijl en kenmerken. (z.d.-b). InfoNu. van <https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/kunst/179229-gotische-kunst-in-de-middeleeuwen-stijl-en-kenmerken.html> 29
- H.W. Janson, Wereldgeschiedenis van de Kunst 29

Waardoor kwam er een mentaliteitsverandering?

- Visser, Y. (2019b, december 11). The Medici: Godfathers of the Renaissance. Historiek. van <https://historiek.net/medici-godfathers-of-the-renaissance/41727/#:%7E:text=Cosimo%20de%20Medici%20Met%20hun,in%20gang%20zetten%3A%20de%20Renaissance.> 32
- De' Medici Familie, wie waren ze? (z.d.). Kennis over Italië. van <https://www.deitaliaanseschool.nl/kennis/geschiedenis/de-medici> 32

Hoe verliep de Renaissance?

- Examenoverzicht.nl. (z.d.). De Renaissance: Wat Moet Je Weten? ExamenOverzicht) <https://www.examenoverzicht.nl/geschiedenis/renaissance>
- Renaissance: hoe is dit precies ontstaan? | Mr. Chadd Academy. (z.d.). MR. Chadd. <https://www.mrchadd.nl/academy/vakken/geschiedenis/renaissance>
- Ensie. (1994). Uomo universale | betekenis & definitie <https://www.ensie.nl/betekenis/uomo-universale>
- Historiek. (2019, 31 januari). Maarten Luther (1483–1546) en zijn 95 stellingen <https://historiek.net/maarten-luther-1483-1546/297/>
- Geschiedenisboek : Pieter de Bruijn, Geertje Dekkers, Pia Fruytier, Mark Hagenaars, Paul van Houdt, Majonne maan, Jaap Nieuwstraten, Carlijn Oldenkotte, Judith Tadema, Libertien Weijenberg (2016). Memo Geschiedenis - Bovenbouw Havo – Leer/ opdrachtenboek. 's-Hertogenbosch: Malmberg
- Kua boek : Ad van der Borght, Rieuwert Catz, Truusje Graste, Marcel Kivits, Lonke Kok, Judica Lookman (2019) ART-History, Hofcultuur in de zestiende eeuw en zeventiende eeuw Editie 2016, 2de druk. Arnhem: Uitgeverij LAMBo bv

Hoe zag de beeldende kunst in de Renaissance ten opzichte van de Klassieke Oudheid eruit?

- Perugino, Christ Giving the Keys of the Kingdom to St. Peter (article). (z.d.). Khan Academy. van <https://www.khanacademy.org/humanities/renaissance-reformation/early-renaissance1/painting-in-florence/a/perugino-christ-giving-the-keys> 55
- Medici Riccardi Palace - Florence. (z.d.). Museums in Florence. van http://www.museumsinflorence.com/musei/medici_riccardi_palace.html 55
- View Article: Ancient Influences on Renaissance Art. (z.d.). depts.washington.edu. van https://depts.washington.edu/hrome/Authors/heberj/AncientInflucesonRenaissanceArt/pub_zbarticle_view_printable.html
- Michelangelo Art, Bio, Ideas. (z.d.). The Art Story. van <https://www.theartstory.org/artist/michelangelo/> 58
- Victoria B., V. A. P. B. (2018, 2 juli). Greek Influence in the Work of Michelangelo. SJCY Greece Victoria. van <https://sjcnygreece2018victoria.wordpress.com/2018/05/17/greek-influence-in-the-work-of-michelangelo/> 59
- Chung H. (z.d.). Belvedere Torso and Michelangelo. BlogSpot. van <http://hccart.blogspot.com/2015/05/belvedere-torso-and-michelangelo.html> 59
- W. (2019, 29 mei). 10 Most Famous Paintings of The Renaissance. Parblo. van <https://www.parbulo.com/blogs/guides/10-most-famous-paintings-of-the-renaissance> 59

Handwritten text in a cursive script, likely a Latin inscription, located at the top of the page, partially obscured by the circular frame of the drawing.

